Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Životní strategie občanů USA žijících v České republice

Jana Hierschová

Vedoucí práce: PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.

Praha 2010

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí své bakalářské práce PhDr. Mirjam Moravcové, DrSc. za odborné vedení, svým respondentům, kteří mi poskytli cenné informace pro napsání této práce, a především své dceři, která se mnou byla tak dlouho trpělivá.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 20. 5. 2010 .....

podpis

OBSAH **Str.**

1. Uvedení do problematiky migrace **6**

1.1 Migrace v celosvětovém měřítku **6**

1.2 Migrace v kontextu předkládaného textu **7**

2. Kategorizace cizinců v České republice **9**

2.1 Cizinci dlouhodobě pobývající v ČR **10**

2.2 Uprchlíci v ČR **11**

2.3 Občané USA v ČR **12**

3. Cíle a vymezení výzkumu **14**

3.1 Míra integrace cizinců do většinové společnosti **14**

3.2 Cíle výzkumu – hypotézy **15**

4. Teoretická východiska **17**

4.1 Teoretický koncept transnacionální migrace **17**

4.1.1 Vytváření transnacionálních polí 18

4.1.2 Proměny identity 19

4.1.3 Integrace do české společnosti 20

5. Metody výzkumu **22**

5.1 Výběr respondentů **22**

5.2 Metoda případové studie **23**

5.3 Metody sběru dat **24**

5.3.1 Epizodické biografie 26

5.3.1.1 Otevírací otázka 26

5.3.1.2 Analýza prvotních epizodické biografií 26

5.3.2 Polo-strukturované rozhovory 27

5.3.2.1 Analýza provedených polo-strukturovanýcn rozhovorů 27

6. Představení respondentů **30**

6.1 Respondent AA **30**

6.2 Respondent BB **30**

6.3 Respondent CC **31**

7. Život v transnacionálním sociálním poli - občané USA v České republice **33**

7.1 Situace a sociální sítě v rodné zemi – USA **34**

7.1.1 Sociální status a respektované sociální sítě v zemi původu 34

7.1.2 Původní zaměstnání a vzdělání 35

7.1.3 Socioekonomická situace rodin v současnosti 37

7.1.4 Udržování kontaktů s rodinou v USA 38

7.1.5 Udržování kontaktů s přátelskou skupinou v USA 40

7.2 Situace v České republice **42**

7.2.1 Důvody a motivace příjezdu 42

7.2.2 Zařazení na trhu práce v době příjezdu a v průběhu pobytu v ČR 44

7.2.3 Jazykové a odborné vzdělávání 46

7.2.4 Propojení pracovních závazků v ČR a USA 48

7.3 Podmínky pro pobyt v ČR **49**

7.3.1 Možnosti výběru bydlení 49

7.3.2 Nákupy spotřebního zboží a potravin 51

7.3.3 Internetové nákupy zboží z USA případně jiných států Evropy 52

7.3.4 Pocity respondentů z pobytu v ČR 53

7.4 Sociální sítě a společenské aktivity **54**

7.4.1 Způsoby navazování kontaktů a okruh přátel v době po příjezdu a v současnosti 54

7.4.2 Přátelské okruhy v současnosti 55

7.4.3 Význam přikládaný státním a náboženským svátkům 57

7.5 Názory a zkušenosti z pobytu v ČR **61**

7.5.1 Životní strategie – srovnání ČR a USA 61

7.5.2 Názory na českou společnost a její příslušníky 62

7.5.3 Názory české majority na Američany a USA z pohledu respondentů 63

7.5.4 Vnímání vlastní identity respondentů 65

7.6 Plány do budoucnosti **66**

7.6.1 Pracovní kariéra a návrat do USA 66

7.6.2 Přání týkajících se rodiny a celkového zázemí v blízké budoucnosti 68

8. Závěr **71**

9. Bibliografie **74**

9.1 Literatura **74**

9.2 Prameny **75**

9.3 Internetové zdroje **77**

10. Přílohy **78**

1. Uvedení do problematiky migrace

V úvodu bych si svou práci ráda usnadnila položením několika směrujících otázek, které si zcela jistě kladou lidé po celém světě, pokud alespoň jednou ve svém životě zažili stěhování, jež znamenalo jejich fyzický přesun z jednoho místa na místo jiné. Kde jsem doma? Jsem ve svém novém bydlišti cizí nebo domácí? Mám se kam v případě nouze vrátit? Podle odpovědí na tyto základní otázky lze určit, jak se daný člověk vyrovnává s novou životní situací vyvolanou vstupem do nového, neznámého či cizího prostředí. Je třeba zdůraznit, že pro mnohé kultury od pradávna platilo a často i nadále platí, že veškerý pobyt za hranicí vesnice nebo osady znamená opuštění kruhu domácích a zároveň vstup na cizí území.

1.1 Migrace v celosvětovém měřítku

V současné době a u převládající většiny kultur je však odchod z rodného místa případně opakovaná změna bydliště běžnou a často také nutnou součástí života mnoha jejích členů. S tímto tématem jsem se blíže seznámila při překladu vybraných kapitol knihy *„The Age of Migration"* autorů Stephena Castlese a Marka Millera[1], kde autoři popisují současnou situaci přesunů obyvatelstva v celosvětovém měřítku. Podle Castlese a Millera jsou rozsáhlé pohyby osob způsobeny urychlujícím se procesem globální integrace a migrace současně není izolovaným jevem, protože k pohybu osob dochází téměř vždy s pohybem zboží a kapitálu. K rozsahu migrace navíc přispívá globální setkávání kultur umožněné moderními dopravními prostředky a prolínáním tištěných a elektronických médií. Migrace v mezinárodním měřítku není vynálezem konce 20. století ani moderní doby ve svých dvou podobách - kapitalismu a kolonialismu. Migrace byla součástí historie lidstva od pradávna. Význam i rozsah mezinárodní migrace však od roku 1945 a zejména od poloviny osmdesátých let 20. století neustále roste. Migrace obsadila jedno z prvních míst na žebříčku vlivů vedoucích ke globálním[2] změnám. Dopad migrace v mezinárodním měřítku je často vážnější, než by se z čísel jako jsou odhady Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) mohlo zdát. Lidé se většinou nestěhují jednotlivě, ale po skupinách. Jejich odchod může v oblasti původu významně ovlivnit sociální a ekonomické vazby. Peníze, které migranti posílají domů, mohou zlepšit životní podmínky a podpořit ekonomický rozvoj tamní společnosti. V přistěhovalecké zemi je pravděpodobnost usazení nově příchozích vázána na pracovní příležitosti a je téměř

[1] Castles, S. - Miller, M.: *„The Age of Migration"*, Guilford Press, New York, 2003, str. 4
[2] Globální změny se týkají ekonomické, společenské, kulturní a sociální oblasti

vždy vyšší v průmyslových a městských oblastech, kde zásadně ovlivňuje přijímající komunity. Migrace tedy nemá vliv pouze na migranty samotné, ale také na společnosti, které opustily, a na společnosti, které je přijímají. V průmyslových či v méně rozvinutých zemích existuje jen málo lidí, kteří by neměli osobní zkušenost s migrací a jejími důsledky. Tato celosvětová zkušenost je charakteristickým znakem věku migrace. Takto se k tématu globálních migrací vyjadřují v úvodní kapitole své Stephen Castles a Mark Miller.

1.2 Migrace v kontextu předkládaného textu

V rozsahu své bakalářské práce se vzdám ambice studovat migraci v globálním měřítku a zaměřím se na poměry v České republice. Téma migrace v ČR i přes jasně hranicemi vyznačený prostor pro výzkum vzbuzuje značný respekt a lze je uchopit mnoha způsoby. V antropologickém výzkumu, jež jsem si pro svou práci zvolila, jde výzkumníkovi zejména o jednotlivce, jehož se globální jev, jakým jistě migrace je, více či méně dotýká. Pro úplné zařazení do kontextu uvádím definici antropologie podle mého názoru velmi dobře vystihující záměr zde popsaného výzkumu. Zdrojem mi byla internetová encyklopedie Wikipedie, kde se uvádí, že „a*ntropologie (z řeckého anthrópos člověk) je věda zabývající se člověkem, lidskými společnostmi, kulturami a lidstvem vůbec. Patří mezi vědy holistické – snaží se vytvořit celkový obraz člověka, zabývá se všemi lidmi ve všech dobách a zároveň také všemi rozměry lidství. Od anatomie se liší důrazem na funkční souvislosti a vývoj, od sociologie důrazem na jednotlivého člověka a snahou porozumět jeho náhledům, od etnografie snahou o zobecnění a postižení společného.“*

V současných poměrech v České republice lze konstatovat, že převážná většina občanů ČR zůstává v průběhu svého života v rodné zemi a dobrovolné stěhování do zahraničí je spíše výjimkou než pravidlem. Co ovšem stále častěji prožívá téměř každý občan ČR je setkání z cizinci, kteří z mnoha různých důvodů imigrují právě do jeho rodné země.

Této problematice se věnuje mnoho prací politologických,[3] sociologických,[4] geografických,[5] etnologických a antropologických[6]. Řeší problémy adaptace a integrace příchozích do české

[3] Srov. např. Baršová, A. – Barša, P.: *„Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku“,* Brno, Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav 2005; Mareš, P. – Kopeček, L. – Pečínka, P. – Stýskalová, V.: *„Etnické menšiny a česká politika“,* Brno, CDK 2004

[4] Srov. např. Horáková, M.: *„Současný vývoj pracovních migrací a trh práce v České republice“,*Praha Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, Praha, 2001

společnosti, jejich uplatnění na českém trhu práce. Kladou si otázky týkající se sociálního postavení cizinců v české společnosti, otázky jejich kulturní osobitosti a také otázky formování jejich nové identity jako příslušníka etnické komunity, která v ČR žije v menšinovém postavení. Charakteristikou imigranta jako osobnosti realizující se v sociálních souvislostech ČR se mimo jiné zabývá bakalářská práce z roku 2006[7]. Všechny tyto práce se více či méně vyrovnávají s kategorizací cizinců v ČR, tedy s otázkou, která bezprostředně ovlivňuje postavení cizince v ČR.

[5] např. Drbohlav, D.: *„Česká republika a mezinárodní migrace“* in Hampl, M. (eds.): *„Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice“,* Praha, Přírodovědecká fakulta UK 1996, 199 - 218; Týž: *„Migration trends in selected EU applicant countries“,* Volume 2, Czech Republic. Vienna: International Organization for Migration, 2004; Týž: *„Immigration and the Czech Republic. (Whit Special Respekt to the Foreing Labour Force)“,* International Migration Review.Vol 37, No 1, Spring 2003, str. 194-224
Etnologický ústav AV ČR 2008; Bittnerová, D. – Moravcová, M. a kol.: *„Kdo jsem a kam patřím?“* Praha, Sofis 2005; Bittnerová, D. – Moravcová, M. (eds.): *„Etnické komunity v české společnost“,* Praha, ERMAT 2006
Bittnerová, D. – Moravcová, M. (eds.): *„Etnické komunity v kulturním kontextu“,* Praha, ERMAT 2008
[6] Srov. např. Uherek, Z.: *„Integrace cizinců na území České republiky“* [On-line] : výzkumné zprávy a studie vytvořené na pracovištích Akademie věd České republiky na základě usnesení vlády České republiky číslo 1266/2000 a 1260/2001. Praha, Akademie věd České republiky 2003, 1 elektronický optický disk (CD-OM); Uherek, Z. – Korecká, Z. – Pohárová, T. a kol.: *„Cizinecké komunity z antropologické perspektivy“,* Praha
[7] Reitermanová, A.: bakalářská práce *„Přistěhovalec v kontextu české společnosti“,* FHS UK, Praha, 2006

2. Kategorizace cizinců v České republice

Na území, jež relativně nedávno otevřelo světu své hranice a od té doby dosáhlo nezanedbatelných úspěchů na politickém a ekonomickém poli, přicházejí od počátku 90. let 20. století cizinci ze všech světových stran.

V současnosti lze cizince z hlediska právní úpravy jejich pobytu na území České republiky rozdělit do několika kategorií, jejichž prolínání je dáno zejména legislativními vymezeními a délkou pobytu na území ČR. Od vstupu České republiky do Evropské Unie (EU)[8] v roce 2004 a od implementace Schengenské dohody v roce 2007 jsou pravidla pro monitorování pohybu cizinců jasně stanovená. V důsledku tato pravidla vedla k nové kategorizaci cizinců vstupujících na území určené legislativou EU jako Schengenský prostor[9], tedy včetně území ČR. Podle této kategorizace lze zjednodušeně cizince rozdělit na občany států EU a občany třetích zemí[10], do které patří i občané Spojených států.[11] Legislativa ČR pak rozděluje cizince i dle statutu jejich pobytu na území republiky. Odlišuje tedy cizince, kteří mohou pobývat na území ČR přechodně bez víza, na základě uděleného krátkodobého víza, dlouhodobého víza, diplomatického víza nebo zvláštního víza, na základě povolení k přechodnému pobytu, anebo na základě výjezdního příkazu a na cizince, kteří mají povolení k dlouhodobému a trvalému pobytu.[12]

[8] Členské státy EU k 1.5.2010 Belgie, Bulharsko, Česká republika, Dánsko, Estonsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemsko, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko, Španělsko, Spojené království Velká Británie a Severního Irska, Švédsko.

[9] Schengenský prostor je území většiny evropských států (zemí Schengenské dohody), na kterém mohou osoby překračovat hranice smluvních států na kterémkoliv místě, aniž by musely projít hraniční kontrolou.

[10] Občané třetích zemí tj. kteří nejsou občany některého z členských států Evropské unie, Švýcarska, Lichtenštejnska, Norska a Islandu a ti cizinci, kteří nejsou rodinnými příslušníky občana některého z uvedených států.

[11] Občané třetích zemí mohou v ČR pobývat na základě a) *víza do 90 dní*, b) *víza nad 90 dní* (maximální délka tohoto víza je jeden rok a nelze ho prodloužit), c) *dlouhodobého pobytu,* který navazuje na vízum nad 90 dnů a uděluje se imigrantovi žijícímu v ČR nepřetržitě déle než 1 rok, d) *trvalého pobytu,* o který může imigrant požádat o po osmi až deseti letech nepřetržitého pobytu na území ČR. Státní občanství ČR může imigrant teoreticky získat po dalších pěti letech trvalého pobytu na území ČR (Cizinci 2004).

[12] Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, § 17 a § 65

2.1 Cizinci dlouhodobě pobývající v ČR

Na našem území žijí v současné době příslušníci mnoha národností, z nichž ne každá cítí potřebu organizovaného sdružování a jejich setkávání zůstává i po mnoha letech života v ČR spontánní a na neformální úrovni. Někteří „naši" přistěhovalci nicméně vytvářejí vlastní společenství, která mají ambice etablovat se v ČR na základě jednotné kultury a mohou za splnění zákonem vymezených podmínek usilovat o přiznání statutu národnostní menšiny.[13]

Legislativní vymezení dlouhodobého a trvalého pobytu cizinců na území České republiky řeší zákon o pobytu cizinců na území ČR. Pro účely této bakalářské práce uvádím pouze zjednodušené vysvětlení těchto pojmů.

Pro dlouhodobý pobyt v ČR vydává cizinecká policie vízum k pobytu nad 90 dnů na žádost cizince, který hodlá pobývat na území za účelem vyžadujícím pobyt na území delší než 3 měsíce.[14]

K trvalému pobytu potřebuje cizinec povolení k trvalému pobytu[15], o které může žádat na českém zastupitelském úřadě mimo území ČR nebo na území ČR na krajském pracovišti odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra ČR.

Studium cizineckých komunit žijících na území České republiky se od pádu komunistického režimu stalo aktuálním tématem zejména v souvislosti s nárůstem imigrace na naše území, ale také díky odlišnému přístupu k této problematice ze strany české vlády i většinové populace. Je důležité připomenout, že v době před listopadem 1989 nebylo možné hovořit o volné migraci přes hranice tehdejšího komunistického Československa. Tato svoboda se naplno projevila až po roce 1990, což se v oblasti migrace projevilo zásadním odlišením skupiny cizinců přicházejících ze „západních" zemí od cizinců, jež měli přístup na území ČR, respektive ČSSR a ČSFR, za podpory komunistické vlády již od konce druhé světové války.

[13] Více k definici *„národnostní menšiny"* viz Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin
[14] Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky, § 33
[15] Tamtéž, § 66

Do počátku devadesátých let byli cizinci v zásadě rozptýleni mezi většinovou populaci a jejich procentuální zastoupení se s historickými obdobími měnilo. Tématikou identity cizineckých komunit na území České republiky se mezi jinými zabývá publikace *„Kdo jsem a kam patřím“* od kolektivu autorů pod vedením Dany Bittnerové a Mirjam Moravcové, v níž se konstatuje: *„Období po roce 1990 postupně začalo měnit situaci mezietnického kontaktu v České republice. Mnohačetné migrace přivedly do českých zemí nové etnické skupiny. Ty přicházely v důsledku etnických a politických exodů 90. let 20. století, ale stejně tak v souvislostech otevření nových ekonomických a společenských aktivit v České republice, které umožnila změněná politická situace a hospodářská transformace“.*[16]

2.2 Uprchlíci v ČR

Zvláštní status nejen v České republice mají uprchlíci.[17] Charta Spojených národů a Všeobecná deklarace lidských práv, schválená 10. prosince 1948 Valným shromážděním, potvrzují zásadu, že všichni lidé mají užívat základní práva a svobody bez diskriminace.[18] Uprchlíci spadají v České republice do legislativní kategorie, jež se řídí mezinárodními úmluvami o ochraně lidských práv. Jejich pobyt může být krátkodobý, dlouhodobý nebo trvalý v závislosti na tom, zda jim v ČR bylo přiznáno postavení uprchlíka. Pak se taková osoba označuje jako azylant.

Uprchlíci přicházejí do ČR s žádostí o pomoc v tíživé životní situaci a zdržují se na našem území do té doby, dokud se jejich status uprchlíka nepotvrdí, což znamená udělení azylu a nárok na sociální podporu v ČR nebo dokud nejsou nuceni vrátit se do země původu či hledat azyl v jiné zemi.

Můj výzkum byl zaměřen zejména na cizince, jež přicházejí do ČR dobrovolně za účelem dlouhodobého pobytu či trvalého usazení, konkrétně skupinu občanů USA.

[16] Bitnerová, D. - Moravcová, M. a kol.: *„Kdo jsem a kam patřím?“*, Praha, Sofis 2005
[17] Viz terminologický slovník na webových stránkách www.mvcr.cz , definice ke dni 10.5.2010
[18] Definici pojmu *„uprchlík“* a právní postavení v rámci české legislativy upřesňuje Sdělení MZV č. 208/1993 Sb.

2.3 Občané USA v ČR

Z pozice běžného občana ČR zastávám názor, že se různým skupinám cizinců pobývajících v ČR věnuje různá pozornost, ať už v médiích či v odborných článcích a vědecké literatuře. Předpokládám, že je to dáno nejen počtem příslušníků jednotlivých národnostních skupin, ale zejména jejich schopností splynout s většinovou společností, jinak řečeno mírou adaptace a integrace, mírou nezávislosti nebo naopak závislosti na ekonomické pomoci sociálního státu a v neposlední řadě také kulturní odlišností.

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na skupinu cizinců dosud relativně málo zmapovanou a to konkrétně na občany USA dlouhodobě žijící v hlavním městě ČR. Z oficiálních údajů poskytovaných Českým statistickým úřadem vyplývá, že v roce 2008 bylo cizineckou policií evidováno v ČR celkem 5272 občanů USA, z nichž celkem 4023 pobývalo na našem území déle jak 12 měsíců. Celkem 2290 občanů USA bylo v zaměstnaneckém poměru a 579 jich vlastnilo živnostenské oprávnění. Ve velké míře se jednalo o vysokoškolsky vzdělané osoby. Z dalších údajů ČSÚ je patrné, že většina z 5272 evidovaných osob žije a pracuje právě v Praze. [19] Celkem se jedná o 3178 občanů USA.

Migrace občanů USA na území dnešní ČR se váže k samým počátkům 90. let 20. století.[20] Tehdy do českých zemí (a zejména do Prahy) směřovali „Američané“ především se dvěma cíli: poznáváním probíhající ekonomické a společenské transformace socialistické země východního bloku a mapováním možností ekonomického uplatnění v nově otevřeném prostoru pro svobodné podnikání.[21] První vlna silné migrace občanů USA do ČR spadá tedy do 90. let 20. století. Druhá se váže k počátku druhého tisíciletí. Její charakter je však zásadně jiný. Přivádí do ČR především *„specialisty v oboru bankovnictví, ekonomiky, personalistiky, realit, technologií apod.“* (často managery a zaměstnance mezinárodních firem) a podnikatele.[22] Příslušníci obou imigračních vln si toto své odlišné ukotvení v ČR uvědomují a zejména ti, kteří přišli v první imigrační vlně, mají tendenci zdůrazňovat odlišnost svého postavení v přijímající zemi.

[19] Podrobnější kvantitativní údaje lze najít na webových stránkách ČSÚ, www.czso.cz, pod odkazem Cizinci v ČR 2009, staženo dne 8.5. 2010
[20] Přehled proměn v počtech občanů USA v ČR srov. na webových stránkách ČS, www.czso.cz, Srov. též „*Cizinci v České republice 2002 až 2009*“, Praha, ČSÚ 2002 – 2009.
[21] Hrdličková, L.: „*Pohled Američanů na českou společnost“* in Bittnerová, D. - Moravcová, M.: „*Etnické komunity v kulturním kontextu“,* Praha, ERMAT 2008, str. 53
[22] Tamtéž str. 54

Z antropologické perspektivy byla problematika Američanů v ČR po roce 1990 řešena pouze okrajově. Zabývali se jí především mladí vědečtí pracovníci a studenti v rámci svých diplomových prací zpracovávaných na fakultách Univerzity Karlovy v Praze: na Filozofické fakultě, Fakultě humanitních studií a Přírodovědecké fakultě (katedra Geografie). Problematiku Američanů (občanů USA) v České republice řešili z hlediska jejich přístupu k české společnosti a reflexe této společnosti,[23] z hlediska jazykové adaptace a vůle naučit se česky,[24] z hlediska pracovního zařazení a uplatnění na trhu práce v ČR,[25] z hlediska lokálního rozmístění[26] a dvojí národní identity.[27]

[23] Krblichová, J.: článek *„Víme, co si o nás Američané mysli?“,* Lidé a města 3, Praha 1999; Hrdličková, L.: Pohled Američanů … c. d., str. 53 - 82

[24] Singlová , D.: „*Role jazykového postavení v adaptaci studentů z USA v české společnosti“* in Bittnerová, D. : Moravcová, M. : „*Etnické komunity v české společnosti,* Praha, ERMAT 2006, str. 84-104.

[25] Šatava, M. : diplomová práce *„Zahraniční odborníci v Česku v kontextu mezinárodní mobility vysoce kvalifikovaných pracovních sil“,* Katedra geografie a regionálního rozvoje Př.F UK, Praha 2005

[26] Valenta, O.: diplomová práce *„Prostorové rozmístění imigrantů v České republice se zvláštním zřetelem na Prah“,* Praha, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK v Praze 2006; Čermáková, D. : diplomová práce „*Prostorové rozmístění cizinců v České republice a jeho podmíněnost*“, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Př.F UK, Praha 2002; Šímová, O.: diplomová práce „*Cizinec v Praze“*, Katedra sociologie FF UK, Praha 1998

[27] Chvátalová, L.: diplomová práce *„Národní identita USA mimo USA: výzkum národní identity Američanů v Evropě (ČR a Švédsko)“*, Institut Sociologických Studií FSV UK, Praha 2009

3. Cíle a vymezení výzkumu

Cílem mého výzkumu byla analýza formování a fungování transnacionálního sociálního pole[28] u občanů USA, kteří dlouhodobě žijí v České republice. V rámci tohoto cíle jsem u tří vybraných mužů „reprezentantů" sledovala, co bylo motivací pro setrvání v ČR, jaké si vytvořili zázemí v soukromém a pracovním životě v ČR, a jakým způsobem a s jakou frekvencí udržují vztahy s rodnou zemí, rodinou a přáteli.

Aplikací antropologického přístupu na principy teorie transnacionální migrace jsem ověřovala, zda vyvíjí snahu a úsilí k integraci do české společnosti a zda se také v České republice trend transnacionální migrace u těchto osob stává součástí životní strategie a nakolik je v našich podmínkách a u této skupiny cizinců tato teorie relevantní.

3.1 Míra integrace cizinců do většinové společnosti

Vybraní respondenti v ČR žijí dlouhodobě a jsou integrováni do české společnosti. Míru integrace ovšem ovlivňuje postavení a povaha jednotlivých respondentů, což má nadále vliv na vytváření a udržování kontaktů nejen s většinovou společností, Američany a expaty[29] v ČR, ale také s rodinou a přáteli v USA,

Vzhledem k délce pobytu byli a jsou vybraní respondenti dlouhodobě vystaveni interakcím s většinovou společností. Jak k tomuto procesu začleňování přistupuje antropologie uvádí Csaba Szalo: „*Teorie transnacionální migrace se nevyčerpávají interpretací udržování přes-hraničních sociálních vztahů přistěhovalců s jejich původním domovem. Ideálním typem transmigrantů v tomto smyslu nejsou přistěhovalci, kteří žijí v přijímající společnosti v úplné izolaci a veškeré své aktivity orientují na své původní domovy. Soudobá sociálně-vědní relevance teorií transnacionální migrace spočívá právě v tom, že tyto teorie odkrývají působení paralelních procesů začleňování se do přijímající společnosti a udržování přes-*

[28] Pro účely této bakalářské práce vyjadřuje výraz „*transnacionální sociální pole*" prostor vzniklý propojením původního a nového domova přistěhovalců.
[29] Označení „*expat*" vzniklo zkrácením anglického výrazu „expatriot", jež byl vytvořen spojením latinských slov „*ex*" neboli „*mimo*" a „*patria*" neboli „*vlast*".

hraničních sociálních vazeb, jejichž prostřednictvím transmigranti budují a udržují souběžně dva domovy.“[30]

Mezi faktory ovlivňující míru integrace do většinové společnosti jsem zařadila také ochotu či neochotu občanů USA přizpůsobit se české společnosti, kterou lze přičítat historickému vývoji občanské společnosti v USA. Zatímco Česká republika se i přes dlouhé úseky podřízenosti větším celkům ve své historii počítá mezi národní státy osídlené původním (autochtonním), nicméně etnicky nehomogenním obyvatelstvem, Spojené státy americké vznikly jako národní stát osídlením části Severní Ameriky přistěhovalci zejména z Evropy. Nově vzniklý národ byl společenstvím lidí, kteří původně patřily k jiným národům. *„Těžiště jeho identity tedy leží v přítomnosti, nikoli v minulosti. V souladu s tím je takový národ otevřenější k přistěhovalcům a jejich příspěvkům ke společné identitě.“*[31]

Právě značná otevřenost a tolerance k přistěhovalcům, která je občanům USA/americkému národu vlastní, by mohla být důvodem, proč by jeho příslušníci v roli přistěhovalců po příjezdu do ČR tento přístup mohli očekávat také od Čechů/českého národa.[32]

3.2 Cíle výzkumu - hypotézy

U respondentů jsem se zajímala o zkušenosti s jazykovými, kulturními a sociálními odlišnostmi v porovnání s domácím prostředím v USA. Předpokládala jsem možná omezení jejich zařazení se do většinové společnosti, problémy a překážky, které překonávali po příjezdu do ČR v 90. letech nebo překonávají dodnes. Pokusila jsem se popsat osobní strategie pro udržování nebo zlepšování postavení respondentů ve většinové společnosti, v rodině, na trhu práce, ve společenství cizinců žijících v ČR (expatů) a zjistit, jakou mají osobní vazbu na výchozí rodinu a přátele a zda jsou tyto snahy reflektovány ze strany rodiny a přátel žijících v USA.

V rámci výzkumu jsem tedy porovnala život občanů USA dlouhodobě žijících v Praze s konceptem podle Alejandra Portese, který popisuje migranty jako lidi, *„kteří žijí dva životy,*

[30] Szalo, C.: *„Transnacionální migrace - Proměny identit, hranic a vědění o nich“*, Brno, CDK 2007, str. 8
[31] Barša, P. - Baršová, A. in Merada, R.: *„Etnická různost a občanská jednota“,* Brno, CDK 2006, str. 283
[32] Pro účely své bakalářské práce používám pojem *„český národ X americký národ“* pro vyjádření dichotomie etnický národ X politický národ

hovoří dvěma jazyky, mají domov ve dvou státech a vykonávají ekonomické aktivity překračující hranice národních států.“[33]

Pro svůj výzkum jsem zformulovala následující hypotézy:

- Američané, kteří prošli integrací do české společnosti, žijí svůj život v rámci dvou sociálních sítí, které vytvářejí transnacionální sociální pole.
- Transnacionální sociální pole se vytváří především na bázi rodinných a přátelských vazeb amerických imigrantů.
- Transnacionální sociální pole ovlivňuje žitou realitu občana USA v České republice.
- Vytvoření transnacionálního sociálního pole má dopad na identitní postoje amerických imigrantů v ČR.

[33] Portes, A. in Kastelán, D.: článek *„Transnacionalismus“* na webové stránce www.evropskemesto.cz, staženo 10. 10. 2009

4. Teoretická východiska

S ohledem na globální situaci v oblasti migrace probíhá již několik desetiletí antropologický, sociologický, politologický a ekonomický výzkum jevů, které jsou s migrací v globálním světě spojené.

Podle Caroline Brettelové se antropologové při studiu migrací nejvíce zajímají o odpovědi na otázky: *„Kdo, kdy a proč?“* Prostřednictvím etnografické zkušenosti z pobytu s přistěhovalci chtějí výzkumníci zachytit, jaké to je být přistěhovalcem a určit význam, jež má pro přistěhovalce sociální a kulturní změna spojená s přechodem z jednoho kontextu do jiného. Caroline Brettelová v první kapitole knihy *„Migration theory“* uvádí, že právě toto vedlo antropology k výzkumu vlivu emigrace a imigrace na sociální vztahy mezi muži a ženami, mezi příbuznými, mezi lidmi pocházejícími ze stejné sociální nebo kulturní skupiny. *„Otázky antropologického studia migrace vychází z předpokladu, že výsledná situace stěhujících se osob je ovlivněna jejich postavením v sociální, kulturní a genderové oblasti a že migranti sami v rámci dané struktury přizpůsobují svoje chování a postavení.“*[34]

4.1 Teoretický koncept transnacionální migrace

Pro účely svého výzkumu jsem zvolila teoretický model transnacionální migrace, který se zabývá důvody vedoucími k migracím ve světě na přelomu tisíciletí. Propagátorkami této teorie byly na počátku 90. let 20. století antropoložky Linda Basch, Nina Glick-Schiller a Kristina Szanton-Blanc. V jejich výzkumu je výsledkem migrace spojení místa původu a místa přesídlení v jedno sociální pole. *„Transnacionalismus lze nejlépe popsat jako reakci migrujících osob na poměry v novodobé globální ekonomice, kdy tito lidé nejsou schopni příp. nemají zájem o úplnou integraci do společnosti, kde se hodlají nově usadit.“*[35]

O teorii transnacionální migrace existuje relativně velké množství literatury, přestože byla tato teorie ve vědeckých kruzích obecněji akceptována až na sklonku 20. století. Problém transnacionální migrace je v současnosti předmětem mnoha diskusí. Odborníci stále nejsou

[34] Brettell, C. B. - Hollifield, J. F.: *„Migration Theory - Talking across disciplines“*, New York, Routledge 2000, str. 4
[35] Glick Schiller, N. - Basch,L. - Szanton Blanc, N. in Pries, L.: *„Migration and Transnational Social Spaces“*, Aldershot, Ashgate 1999, str. 81

jednotní v konceptech ani terminologii. Pro účely své práce tedy uvádím dva základní koncepty. V prvním konceptu se jedná o migraci bez zpřetrhání vazeb na zemi původu, ale zároveň o částečnou nebo úplnou separaci od většinové společnosti a vytvoření uzavřeného společenství příslušníků určitého státu (národa) bez integrace do většinové společnosti v přijímající zemi. V tomto případě dochází k zapojení nově příchozích do již existující sítě sociálních vztahů pouze v okruhu příslušníků stejného státu (národnosti).

Druhým konceptem je migrace bez zpřetrhání vazeb na zemi původu, ale zároveň s částečnou nebo úplnou integrací a adaptací do většinové společnosti v přijímající zemi. Míra integrace a adaptace přistěhovalců závisí na jejich vlastním přístupu a na situaci v přijímající zemi, jejíž přistěhovalecká politika může mít v některých případech až asimilační charakter.

V terminologii používané v teorii transnacionální migrace se propojení prostředí vysílající a přijímající země označuje jako transnacionální sociální pole. Transnacionální sociální pole zahrnuje všeobecně všechny vazby a vztahy, které přistěhovalci nebo-li transmigranti vytvářejí a udržují a jimiž spojují obě země a společnosti.

V publikaci zaměřené na transnacionální migraci a její aspekty uvádí Csaba Szalo: *„Transnacionální migrace se stala centrálním pojmem teorií, podle kterých je novým trendem soudobých procesů migrace vznik transnacionálních sociálních polí propojujících původní a nová místa pobytu přistěhovalců.“*[36]

4.1.1 Vytváření transnacionálních sociálních polí

V současnosti se antropologický výzkum orientuje kromě zkoumání jedné vybrané kultury či společnosti na daném území, i na výzkum zaměřený na propojení specifických kultur a společností do transnacionálních sociálních polí jako prostoru, kde probíhají změny kultur a společností a tím ovlivňují obě strany transnacionálního sociálního pole. Csaba Szalo dále k teorii transnacionální migrace uvádí: *„Soudobá sociálně-vědní relevance teorií transnacionální migrace spočívá právě v tom, že tyto teorie odkrývají působení paralelních procesů začleňování se do přijímající společnosti a udržování přes-hraničních sociálních vazeb, jejichž prostřednictvím transmigranti budují a udržují souběžně dva domovy. Jinak*

[36] Szalo, C.: *„Transnacionální migrace – Proměny identit, hranic a vědění o nich“*, Brno, CDK 2007, str. 7

řečeno, jejich životním světem je transnacionální sociální pole propojující místa jejich nového a původního domova.“[37]

V posledních desetiletích se vytvořily vhodné podmínky pro vytváření transnacionálních sociálních polí. Už od konce minulého století došlo s rozvojem cestovního ruchu a komunikačních technologií ke značnému snížení nákladů v těchto oblastech, což podle mého názoru zejména v euro-atlantickém prostoru znamenalo snadnější komunikaci a udržení kontaktů se zemí původu. USA a Česká republika mají i přes značnou rozdílnost v historii, geografii, společenském a sociálním systému jedno společné - řadí se mezi vyspělé země v oblasti využívání komunikačních technologií. Vybraní respondenti mají již mnoho let možnost využívat nejnovější technologie usnadňující komunikaci s rodinou a přáteli, ale také s případnými pracovními kontakty či bankovními a burzovními institucemi v USA a jinde ve světě. Dnes už běžně dostupné internetové připojení zlevnilo dříve tolik nákladné telefonování mezi kontinenty, umožnilo sledovat zahraniční zpravodajské portály a zábavné pořady ve světových jazycích, rozšířilo možnosti nákupu zboží ze zahraničí prostřednictvím internetových obchodů a tímto způsobem obrazně řečeno přiblížilo kontinenty.

4.1.2 Proměny identity

Pokud transmigranti podle výše uvedené teorie prožívají souběžně dva odlišné životy, je třeba si klást otázku, jak a zda-li se změní jejich výchozí identita. Z aktuálně platné definice transnacionálního sociálního pole, kterou uvádí Csaba Szalo[38], mimo jiné vyplývá, že na formování a vyjadřování identit migrantů působí právě transnacionální vlivy, mezi které se řadí kulturní a sociální podmínky v zemi původu i v přijímající zemi, v tomto případě USA resp. České republice. Formování a vyjadřování identity migrantů může hrát důležitou roli v jejich současné a budoucí společenské, kulturní či politické angažovanosti.

U vybraných respondentů jsem se snažila ověřit, zda mají či nemají při interakcích s většinovou společností problém s přijímáním jiné/nové identity. Na téma identity občanů

[37] Szalo, C.: *„Transnacionální migrace – Proměny identit, hranic a vědění o nich“*,Brno, CDK 2007, str. 8
[38] Tamtéž str. 107

USA žijících na území ČR byla v nedávné době vypracována diplomová práce studentkou Fakulty sociálních věd UK.[39]

Termín identita je možné také vyložit ve smyslu, jak ho chápe (nejen) česká legislativa. Identitu v České republice a mnoha dalších státech již tradičně prokazují občané státu průkazem, jež se vydává ve věku dovršení právní způsobilosti, tj. v ČR při dovršení patnáctého roku věku. V USA až do dnešních dnů není povinnost vlastnit identifikační průkaz, nicméně při vyzvání musí být každý občan USA schopen svoji totožnost doložit. Za tímto účelem se využívá zejména řidičský průkaz, ale ani ten stále není povinnou výbavou dospělých občanů USA[40], jako je tomu v případě občanských průkazů v ČR. Pro potřeby identifikace jsou v USA všem občanům přidělena tzv. SSN[41], tedy obdoba rodného čísla. V České republice mají cizinci povinnost prokazovat svou identitu cestovním pasem.

Ani národnost, která se uvádí ve všech identifikačních průkazech v ČR, není údajem běžně uváděným při prokazovaní identity v USA. Tam je důležitá pouze státní příslušnost a z ní pramenící práva a povinnosti občanů. Na těchto zdánlivě zanedbatelných rozdílech je možné postihnout rozdílnost přístupu k právní identitě ve zde uváděných národních státech.

4.1.3 Integrace do české společnosti

Obecně míra integrace cizinců, v mém případě občanů USA, do většinové společnosti v ČR není závislá pouze na ochotě a zájmu těchto cizinců zařadit se do zdejší společnosti, ale také na ochotě většinové společnosti akceptovat cizince z USA a na podmínkách, jaké naše vláda pro integraci vytváří. Podle sociálního modelu Alejandra Portese[42] lze rozdělit přijetí přistěhovalců do tří úrovní:

- z pohledu vládní politiky, kterou dále dělí na přívětivou, neutrální a nepřátelskou u jednotlivých kategorií přistěhovalců: uprchlíků, kterým je poskytnuta pomoc (přívětivá), legálních přistěhovalců (neutrální) a nelegálních přistěhovalců (nepřátelská).

[39] Chvátalová, L.: diplomová práce *„Národní identita USA mimo USA: výzkum národní identity Američanů v Evropě (ČR a Švédsko)“,* Institut Sociologických Studií FSV UK, Praha, 2009

[40] Ve většině států USA je věk pro vydání řidičského oprávnění stanoven na 17 let věku.

[41] SSN – Social Security Number je devítimístné číslo, které se přiděluje všem občanům USA, lidem s dlouhodobým pobytem a s pracovním povolením na dobu určitou. Od roku 1936 se používalo výhradně za účelem výběru daní, ale v současné době se z něj stal hlavní identifikační údaj.

[42] Portes, A. in Brettel, C. B. - Hollifield , J. F.: *„Migration Theory - Talking across disciplines“*, New York, Routledge 2000, str. 83

- z pohledu občanské společnosti a převládajícího názoru veřejnosti lze dělení provést podle míry zaujatosti, kdy zaujatý přístup většinové společnosti platí podle Portese zejména pro skupiny s odlišnou barvou pleti
- z pohledu přistěhovalecké komunity – zde Portes dále rozlišuje mezi silnými a slabými etnickými komunitami. *„Silné komunity se vyznačují zeměpisnou koncentrací a různorodou strukturou vykonávaných zaměstnání v rámci pracovního trhu včetně značného počtu podnikatelů. Slabé komunity jsou buď malé nebo složené pouze z přistěhovalců v dělnických profesích.“*[43]

Podle této kategorizace občané USA patří z pohledu vládní politiky k neutrálním imigrantům, přístup veřejnosti k nim je nezaujatý a lze je označit za komunitu silnou.

[43] Portes, A. in Brettel, C. B. - Hollifield , J. F.: *„Migration Theory - Talking across disciplines“*, New York, Routledge 2000, str. 83

5. Metody výzkumu

Ve své práci jsem se zaměřila na způsob života a míru integrace vybraných občanů USA do většinové společnosti v hlavním městě ČR, na jejich vzájemné vztahy, na vztahy s příslušníky většinové společnosti a v neposlední řadě na vazby na rodné Spojené státy. Zajímala jsem se o jejich osobní zkušenosti, postoje a důvody volby dlouhodobého pobytu na našem území, o vztahy a kontakty s rodinou, přáteli a případně pracovní kontakty v USA.

Pro účely své práce jsem za nejvhodnější považovala kvalitativní přístup, jehož *„hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.“*[44]

Kvalitativní přístup je vhodný pro výzkum s jednotlivci či menšími skupinami a umožňuje proniknout do společenské reality, v tomto případě několika cizinců, jež našli odvahu opustit své rodinné zázemí v USA, přijeli do cizí země, kde se v každodenním životě musí potýkat s často odlišnými výzvami než příslušníci většinové společnosti.

Kvalitativní metody mají sice velkou vypovídací hodnotu týkající se analyzovaného vzorku, je však nesnadné zobecnit, respektive porovnat výsledky. Vzhledem k náročnosti zpracování dat získaných z rozhovorů vedených v anglickém jazyce jsem se zaměřila zejména na ověření Portesova konceptu uvedeného výše v kapitole „*Integrace cizinců do většinové společnosti“*, zda vybraní občané USA vedou dva životy, používají oba jazyky, mají dva domovy.

5.1 Výběr respondentů

V roce 2006 jsem si ujasnila téma svého budoucího výzkumu a po konzultaci s vedoucí bakalářské práce jsem si měla možnost „vybrat“ budoucí respondenty z velkého počtu osob, se kterými jsem se osobně znala již od poloviny 90. let, kdy jsem se prostřednictvím jednoho ze svých zaměstnání[45] poprvé seznámila s některými „expaty“ nejdříve v Brně a později také

[44] Hendl, J.: *„Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace“*, Praha, Portál 2005, str. 52
[45] V roce 1996 byla jedním z mých zaměstnání práce v irské hospodě Molly Malone´s v centru Brna, kde jsem měla možnost seznámit se s expaty žijícími v Brně.

v Praze. Účelově jsem zvolila tři muže středního věku[46], kteří reprezentovali různé obory pracovní činnosti a pracovního poměru, měli rozdílné preference týkající se vážného partnerského vztahu, měli rozdílné názory na případný návrat do rodné země, nicméně všichni dlouhodobě žili v ČR a hovořili plynule česky. Záměrně jsem zvolila respondenty pro svůj výzkum tak, aby každý zastával svým způsobem výjimečné postavení, ve kterém svým rozhodováním a činností do určité míry ovlivňuje českou společnost. Shoda v jistých oblastech zájmu a zároveň rozdílnost názorů a přístupů těchto tří respondentů splňovala podmínku vhodného výběru, jež měl zaručit relevantní informace vhodné k pozdějšímu porovnání.

Vybraní respondenti se za více jak deset let pobytu v ČR nesnažili izolovat od „domácích", naopak vyhledávali kontakty s příslušníky většinové společnosti. Za jeden z předpokladů pro přijetí nové identity bych považovala dobrou znalost českého jazyka a schopnost v tomto jazyce pracovat a navazovat formální a neformální kontakt s příslušníky většinové společnosti. Náboženské či politické vyznání také v tomto případě nejsou výrazně odlišné od převládajících norem platných v české společnosti a v tomto ohledu nebyli vybraní respondenti nuceni zásadně měnit či přizpůsobovat své původní návyky.

5.2 Metoda případové studie

Pro svůj výzkum jsem účelově vybrala tři respondenty tak, abych mohla zpracovat tři případové studie a získat odpovědi na otázky, které by mi umožnily při vyhodnocení lépe porovnat životní strategie jednotlivých respondentů. Výstupy z případových studií lze označit za formu reflexe a interpretace reality jednotlivců (respondentů) tak, jak ji nahlíží a hodnotí v současnosti. Není snadné generalizovat výsledky výzkumu provedeného s jednotlivci na širokou vrstvu všech občanů USA žijících v České republice, nicméně jejich vlastní hodnocení míry a úskalí integrace do většinové společnosti za dobu pobytu v ČR lze využít v dalším výzkumu například při srovnávání strategií a zkušeností příslušníků různých národností či při srovnávání podmínek pro přistěhovalce v dalších zemích.

K zajištění kvality výzkumu jednotlivých případových studií jsem postupovala podle pravidel Keithe Punche[47]:

[46] V roce 2006 věk v rozmezí 32 – 41 let
[47] Punch, K. in Silverman, D.: *„Doing qualitative research"*, London, SAGE 2005, tabulka 9.1

- je důležité určit hranice výzkumu již v počátku výzkumné práce
- výzkumník volí jednotlivé případy podle okruhu svého zájmu. Analyzovaný vzorek je tedy nutné stanovit v počáteční fázi výzkumu a zároveň rozhodnout o strategii výzkumu
- případové studie mají za cíl udržet celistvost a integritu případu. Pro účely zaměření se na určitou oblast je nicméně nutné vymezit výzkumný problém tak, aby poukazoval pouze k vybraným charakteristikám případu.

Při výběru respondentů (případů) pro účely výzkumu popsaného v této bakalářské práci jsem se inspirovala doporučením Roberta Yina[48], které nabádá výzkumníky k výběru případu podle druhu informace, kterou mají v úmyslu ověřit (information-oriented sampling) místo náhodného výběru (random sampling), protože náhodný výběr často neposkytne dostačující informace.

5.3 Metody sběru dat

Pro svůj výzkum jsem za nejvhodnější techniku sběru dat považovala rozhovory, o které jsem respondenty požádala a předem je seznámila s cílem našeho setkání. To probíhalo formou přátelského rozhovoru a vždy pouze s jedním respondentem. Místo setkání bylo předem dohodnuto prostřednictvím telefonátu nebo emailové zprávy. Respondenti volili pro místo setkání restaurační zařízení, termín a přesný čas setkání jsem ponechala na nich. Rozhovory proběhly v anglickém jazyce.

Opakované rozhovory proběhly ve dvou základních fázích. První setkání za účelem získání záznamu volného vyprávění (epizodické biografie) proběhla v roce 2006. Následovala zhruba tříletá odmlka z mé strany, kdy jsem z rodinných důvodů nemohla ve výzkumu pokračovat. Z nahrávek volných vyprávění jsem byla schopná utvořit tématické okruhy, na základě kterých jsem vypracovala otázky pro následné rozhovory. S každým z respondentů jsem se setkala ještě dvakrát a opět jsem nahrála tentokrát již polo-strukturované rozhovory.

[48] Yin, R. in Mills, A. J. - Wiebe, E. - Durepos, G.: *„Encyclopedia of Case Study Research“*, London, SAGE 2009, str. 378

Rozhovory byly vedeny v anglickém jazyce, ale pro účely své bakalářské práce jsem využila pouze českých přepisů, které jsem následně zpracovala. Přepisy jsem uspořádala podle tématických skupin ve dvou fázích. V první fázi jsem data rozřadila podle kritérií problémů a ve druhé fázi jsem přistoupila ke vzájemnému srovnání výpovědí s cílem zjistit schody a odlišnosti a jejich kauzality.

Pro přehlednost textů uvedených ve své bakalářské práci jsem uvedla úryvky českých přepisů původních anglických textů kurzívou. V některých případech jsem do textu psaného kurzívou vsunula v závorkách text psaný stojatým písmem, který úryvky doplňuje a tím zajišťuje jejich lepší srozumitelnost v kontextu.

U respondenta AA a BB jsem byla nucena části textů vynechat, abych lépe zajistila anonymitu respondenta a jemu blízkých osob. Tyto části jsem psala stojatým písmem a identifikující údaje jsem nahradila obecným označením.

Jednotlivé úryvky jsem seřadila tak, aby co možná nejlépe reflektovaly názory a odpovědi respondentů na dané téma, nikoli v pořadí, jak po sobě při rozhovorech následovaly. Nekompletní věty v úryvcích a kompletní věty, které nenavazují na předchozí, začínají třemi tečkami.

Reakce respondentů na mou žádost provést s nimi rozhovory za účelem výzkumu pro tuto bakalářskou práci byly kladné, respondenti byli velmi vstřícní a pojali naše setkání jako pomoc výzkumníkovi. Projevili zájem o výsledky výzkumu a požádali mě o kopii bakalářské práce po jejím dokončení.

5.3.1 Epizodická biografie

První rozhovory jsem nastavila jako epizodické biografie, respektive časově a tématicky vymezené volné vyprávění. Zde jsem se inspirovala autorem knihy „*An introduction to qualitative reserach*“ Uwe Flickem[49], který uvádí, že pro získání volného vyprávění obsahujícího vlastní názory a postoje dotazovaného a zároveň udržení se u zkoumaného tématu je důležité dodržet následující postup:

[49] Flick, U.: *„An introduction to qualitative research“*, London, SAGE 2009, str. 185

- v prvé řadě důkladně seznámit dotazovaného s rozsahem, v jakém chceme příběh slyšet a pak se tohoto rozsahu držet
- otevírací otázkou nejen zahájit vlastní vyprávění, ale také ji využít pro určení jeho rozsahu a časového vymezení
- konkrétní, strukturované a téma doplňující zásahy výzkumníka do rozhovoru je třeba ponechat až na závěr rozhovoru, kdy lze požádat dotazovaného o konkrétnější informace týkající se již zmíněných témat.

5.3.1.1. Otevírací otázka

U každého z vybraných respondentů jsem položením otevírací otázky: **„***Kdy a z jakých důvodů a pohnutek jsi přijel co České republiky?***“** nasměrovala vyprávění tak, aby mne co nejlépe dovedlo ke specifickým informacím dané epizody, v tomto případě té části jejich života, která se váže na pobyt v ČR. Níže citované úryvky z epizodických biografií[50]vedených formou volného vyprávění za využití otevírací otázky tvořili jen část informací zaznamenaných v průběhu vyprávění. Větší část informací jsem využila později při přípravě na polo-strukturované rozhovory.

Rozhovory nebo-li vyprávění volnou formou, trvala v průměru 90 minut, během kterých jsem poskytla respondentům příležitost popsat jejich současnou situaci[51], pocity z pobytu a života v Praze, dozvědět se více o jejich rodinném zázemí v ČR a v USA. Konkrétní, strukturované a téma doplňující otázky jsem odložila až na další rozhovory, před jejichž uskutečněním jsem srovnáním výstupů z prvních rozhovorů určila témata pro jednotlivé okruhy otázek s ohledem na svůj původní výzkumný záměr. Takto připravené otázky jsem uplatnila v následných rozhovorech, vedených formou polo-strukturovaného rozhovoru.

5.3.1.2. Analýza prvotních epizodických biografií

Byla jsem si vědoma, že prvotní vyprávění a rozhovory týkající se událostí zejména v minulosti jsou vlastně interpretací respondentů, vlastním hodnocením daných událostí, jež ovlivnily následné rozhodování a budoucí život respondentů. Jak uvádí Uwe Flick[52],

[50] Viz níže uvedená kapitola *„7. Život v transnacionálních…“*
[51] V roce 2006
[52] Flick, U.: *„An introduction to qualitative research“*, London, SAGE 2009, str. 183

výzkumník nemá při rozhovorech možnost popsat vlastní činnost či interakce uváděné dotazovanými ve vyprávění, protože se odehrály v minulosti, ale lze je zpětně z pohledu dotazovaných analyzovat a tímto způsobem tak popsat rozdílné zkušenosti v rámci vybrané skupiny osob.

5.3.2. Polo-strukturované rozhovory

Pro polo-strukturované rozhovory jsem měla vypracované tématické okruhy, v rámci kterých jsem respondentům kladla otázky s ohledem na vývoj rozhovoru. Bylo zřejmé, že každý z respondentů bude přikládat různou váhu a důležitost různým oblastem svého života v závislosti na momentální situaci.[53] Tématické okruhy[54] otázek se týkaly:

- Situace a sociální sítě v rodné zemi – USA
- Situace v České republice
- Podmínek pro pobyt v ČR
- Sociálních sítí a společenských aktivit
- Názorů a zkušeností z pobytu v ČR
- Plánů do budoucnosti

5.3.2.1. Analýza provedených polo-strukturovaných rozhovorů

S každým z respondentů jsem provedla celkem dva základní polo-strukturované rozhovory, které pokryly všechny sledované tématické okruhy. Tyto rozhovory trvaly 60 – 90 minut a probíhaly v restauračních zařízeních v odpoledních až večerních hodinách. Kromě těchto základních rozhovorů jsem prováděla další doplňující a kratší, ty jsem ovšem již směřovala pouze k dílčím problémům, které jsem potřebovala upřesnit.

Mým záměrem bylo získat od dotazovaných co nejvíce podrobností o jejich životě v ČR a současných vazbách na USA. Nekladla jsem důraz na časovou posloupnost událostí, ale zajímaly mne především důvody a okolnosti, jež dotazované vedly k rozhodnutí přijet do ČR a dlouhodobě zde pobývat. Zajímala jsem se také o plány, jaké měli a mají pro svůj pobyt zde

[53] Koncem roku 2009 a začátkem roku 2010
[54] Podrobnější informace k tématickým okruhům viz níže uvedená kapitola *„7. Život v transnacionálních polích…“*

a o míru naplňování jejich vlastních představ. Analýzou jednotlivých případů jsem měla v úmyslu co nejvýstižněji odpovědět na otázky z tématických okruhů uvedených výše a domnívám se, že při větším počtu respondentů by toho v rozsahu bakalářské práce nebylo možné dosáhnout. Brala jsem zřetel na doporučení uvedená výše v kapitole *„Metoda případové studie“*, která lze stručně popsat jako vyvarování se velkému počtu respondentů při volbě případové studie jako výzkumné metody. Vycházela jsem rovněž z předpokladu, že právě detailním a obsažným výzkumem vedeným pouze se třemi respondenty lze dosáhnout menšího zkreslení, než kdybych u většího počtu respondentů byla nucena vést otázky v obecnější rovině.

Rozhovory jsem po souhlasu dotazovaných nahrávala na nahrávací zařízení. Přepis rozhovorů jsem pořizovala v angličtině a teprve poté jsem anglickou verzi přeložila do češtiny – s důslednou snahou zachovat význam a vnitřní smysl výpovědí respondentů. Tento postup byl časově velmi náročný. Nicméně to pro mne jako výzkumníka byla výzva a jak je jsem se dočetla: *„Schopnost překladatele spočívá v překladu významů platných v jedné kultuře takovým způsobem, aby byly srozumitelné také v jiné kultuře. V průběhu překladu může dojít ke značnému překroucení.“*[55] Pevně věřím, že se mi pochybením v překladu podařilo vyvarovat a důvodem mé domněnky je kromě dlouholeté praxe s překlady z angličtiny také dobrá obeznámenost s majoritní kulturou v USA a vystavení mé osoby jejímu působení po velkou část pracovní doby v průběhu posledních 12 let.

Velký důraz jsem kladla na důvěryhodnost a pravdivost výsledků výzkumu. Přepisy v obou jazycích mám uloženy ve svém archivu. Tím jsem splnila požadavek formulovaný Davidem Silvermanem[56]*: „Je třeba přesvědčit sebe i čtenáře své práce, že jednotliví respondenti nejsou vybráni záměrně tak, aby závěry z rozhovorů odpovídaly představám a teorii výzkumníka, ale že odpovídají skutečnostem vyplývajícím ze všech získaných dat. Jednou z „pojistek“ je uchovat data v takové podobě, aby je bylo možné v dalším výzkumu stejného tématu dále využít.“*

V průběhu rozhovorů jsem měla možnost ověřit, že účelový výběr vzorku, tedy vybraných respondentů, měl zásadní vliv na způsob prezentace často velmi osobních témat týkajících se

[55] Spradley, J. P. - McCurdy, D. W.: *„Anthropology: Cultural Perspective“*, New York, John Wiley and Sons Inc. 1980, str. 35
[56] Silverman, D.: *„Doing Qualitative Research“*, London, SAGE 2005, str. 135

rodinných a pracovních vztahů, finanční situace, politických a náboženských názorů a postojů. Důvěra respondentů k průzkumníkovi (mé osobě), založená na dlouhodobém přátelském kontaktu, hrála v rozhovorech zásadní a pozitivní roli.

Bez ohledu na to, zda se výzkumník rozhodne interpretovat vyprávění použitím první osoby (tzn. převypráví příběh z vlastního pohledu) či použije dalších pádů je nutné, aby zajistil ochranu osobních dat dotazovaných a dbal na etiku výzkumu. Tento výzkum sloužil k vypracování závěrečné bakalářské práce na Fakultě humanitních studií a byl veden v souladu s platným českým Zákonem o ochraně osobních údajů.[57] Všechny respondenty jsem předem seznámila s rozsahem a účelem výzkumu.

Během rozhovorů jsem se setkala s důvěrnými informacemi a údaji ze života a nejbližšího okolí respondentů a byla jsem nucena respektovat citlivost poskytnutých dat a tyto údaje v přepisech pozměnit. Pro účely zachování anonymity jsem neuvedla jména dotazovaných ani dalších citovaných osob. Respondentům jsem před zahájením rozhovorů předložila k podpisu písemný informovaný souhlas, který zahrnoval souhlas s využitím záznamů rozhovorů pro potřeby výzkumu (ovšem pouze mého, nikoli však dalších osob) a současně zaručil utajení pravé identity dotazovaných podle jejich přání. Vybraní respondenti projevili zájem obdržet kopii bakalářské práce po ukončení výzkumu a jeho zpracování a obhajobě. Pro dodržení etického přístupu v průběhu výzkumu jsem se řídila principy uvedenými v Code of Ethics of the American Anthropological Assosication z roku 1998.[58]

[57] Zákon o ochraně osobních údajů č.101/2000 Sb., novely 227/Sb., 177/2001 Sb., 450/2001 Sb.
[58] Plné znění lze získat na webových stránkách www.aaanet.org

6. Představení respondentů

6.1 Respondent AA

Respondent AA je muž ve věku 45 let, narozen ve státě Ohio, USA. Je majitelem a zároveň výkonným ředitelem poradenské a obchodní firmy a jako takový zprostředkovává kontakt mezi firmami z USA a státními institucemi případně soukromými firmami v ČR v oblasti vojenských zakázek. Sídlo firmy i bydliště má v Praze. Respondent AA je podruhé ženatý, má za manželku Češku, se kterou se setkal v ČR a společně mají dceru školního věku. Z prvního manželství nemá žádné děti. Hovoří plynule česky. Respondent AA se v dětství několikrát s rodinou stěhoval, protože otcovo zaměstnání to vyžadovalo. Vystudoval bakalářské studium v oboru ekonomie na univerzitě v Tampě, na Floridě. Rodiče neměli dostatečné prostředky na úhradu vysokoškolského studia, proto si respondent AA zajistil stipendium. Tampu[59] považuje za svůj domov. Jeden rok strávil intenzivním studiem českého jazyka v rámci přípravy na vyslání do ČR jako zaměstnanec vlády USA. Po příjezdu do ČR absolvoval roční magisterské studium v češtině na vysoké škole v Brně. Respondent AA má jednoho sourozence, starší bratr žije v Ohiu, je v invalidním důchodu, je ženatý, bezdětný. Matka žije sama v Severní Karolíně, zotavuje se z mozkové příhody, je v důchodu. Otec již zemřel, rozšířená rodina – tety, strýcové, bratranci, sestřenice a jejich děti žijí většinou poblíž Tampy na Floridě a jsou s respondentem AA v kontaktu. Pobyt v ČR nebyl prvním zahraničním pobytem respondenta AA, v rámci předchozích zaměstnání působil v součtu několik let v zahraničí, včetně Německé spolkové republiky, tedy bývalého Západního Německa, poblíž česko-německé hranice ještě před rokem 1989.

6.2 Respondent BB

Repspondent BB je muž ve věku 39 let. Rodina bydlela a stále bydlí v Arlingtonu[60], poblíž města Dallas v Texasu, USA. Otec mu zemřel ještě v dětství, matka se podruhé vdala za otcova bratra, kterému manželka zemřela a s níž měl dva syny.

Respondent BB je nezávislým filmařem a filmovým producentem, režisérem a marketingovým poradcem v oblasti dokumentárních i zábavných filmů. Je spolumajitelem

[59] Tampa je třetí největší město státu Florida s přibližně 335 tisíci obyvateli
[60] Arlington je město na předměstí Dallasu se zhruba 374 tisíci obyvateli

umělecké agentury specializující se na filmovou a reklamní produkci v Praze. Dlouhodobě spolupracuje s předními umělci v českém filmovém průmyslu. Je svobodný, v současné době nemá vážný vztah, bydlí v Praze. V dětství hrál respondent BB fotbal a v rámci zápasů navštívil několik západoevropských zemí. Vystudoval bakalářský program na univerzitě A and M v Texasu, USA, jako hlavní obory si zvolil angličtinu a historii. Hovoří španělsky, v průběhu vysokoškolského studia jezdil do Mexika a Guatemaly, kde se zdokonaloval ve španělštině.

6.3 Respondent CC

Respondent CC je muž ve věku 37 let, narozen v Rochesteru[61], ve státě New York, USA. Respondent CC se narodil v rodině Američanky a Itala, otec v té době studoval doktorandské studium na univerzitě v Rochesteru. Respondent CC má o pět let staršího bratra, rodiče se rozešli když mu byly CC čtyři roky. Pak následoval roční soudní spor o převzetí dětí do péče. Nezávisle na výroku soudu odvezl otec oba syny do Itálie, města Ravenna[62], kde žili v domě prarodičů bez kontaktu s matkou po dobu pěti let. Po pěti letech přijela matka a odvezla mladšího syna, tedy respondenta CC, zpět do USA. Musel se doučit angličtinu, aby mohl navštěvovat základní školu v USA. Po několika letech se vrátil do Itálie na prázdniny, kam po té jezdil pravidelně každé léto. Po ukončení střední školy studoval na univerzitě v Santa Cruz v Kalifornii, hlavní oblastí studia byla evropská historie 20. století. Po ukončení bakalářského studia přijel do Itálie a po prázdninách z Itálie do ČR. Zde začal pracovat jako učitel angličtiny v roce 1996. V roce 1999 odjel zpět do USA, kde zůstal společně se svou přítelkyní[63] do roku 2000. Matka jej uvedla do oboru psaní technických manuálů[64]. Po návratu do ČR působil po dobu zhruba 18 měsíců jako překladatel, psal články pro hudební webové stránky, později se vrátil k technickému psaní u jedné zahraniční počítačové firmy sídlící v Praze. Hovoří plynule česky. V současné době je manažerem u americké počítačové firmy s pobočkou v Praze, bydlí v Praze ve vlastním bytě. Respondent CC je ženatý, má za manželku Češku, se kterou se setkal v Brně v roce 1996, společně mají dvouletého syna. Do konce roku 2010 se chystá přestěhovat se svou rodinou do San Franciska, kde bude pracovat v centrále firmy u níž je v současné době zaměstnán.

[61] Rochester má přibližně než 2000 obyvatel
[62] Město Ravenna má zhruba 160 tisíc obyvatel
[63] Tehdejší přítelkyně a zároveň současná manželka je Češka
[64] Psaní technických manuálů v oboru IT

Přes odlišná povolání a životní strategie mají všichni tři respondenti mnoho společného: všichni tři ještě před příjezdem do ČR navštívili západní Evropu, měli vysokoškolské vzdělání (Bc.). Přijeli do ČR v polovině 90. let 20. století, určitou část svého pobytu zde strávili v Brně, hovoří plynule česky, mají české partnerky[65], obdivují kulturní a architektonické dědictví Česka a udržují časté a pravidelné kontakty s rodinou v USA.

[65] Respondent BB v době výzkumu neměl vážný vztah, ale v minulosti jeho partnerky byly Češky a pokud by potkal tu pravou ženu, vážnému vztahu by se nebránil.

7. Život v transnacionálním sociálním poli - občané USA v ČR

V případové studii vycházím z hypotéz, které jsem zformulovala jako východisko pro svůj výzkum a uvedla v kapitole *„Cíle a vymezení výzkumu“*. Vztahují se ke čtyřem položeným vstupním otázkám:

- Žijí Američané, kteří prošli integrací do české společnosti, svůj život v rámci dvou sociálních sítí, které vytvářejí transnacionální sociální pole?
- Vytváří se transnacionální pole především na bázi rodinných a přátelských vazeb amerických imigrantů?
- Ovlivňuje transnacionální sociální pole žitou realitu občana USA v České republice?
- Má vytvoření transnacionálního sociální pole dopad na identitní postoje amerických imigrantů v ČR?

Své vstupní hypotézy jsem ověřovala na šesti tématických okruzích, sestavených v souladu s teorií transnacionální migrace.

7.1 Situace a sociální sítě v rodné zemi - USA – Otázky se týkaly zejména socioekonomické situace rodiny v minulosti, původního zaměstnání, vzdělání a socioekonomické situace rodiny v současnosti. V souvislosti s dlouhodobým pobytem v ČR jsem se také zajímala o udržování kontaktů s domovinou, rodinou a přátelskou skupinou, o vztahy a vazby, jež přetrvaly do současnosti či byly přerušeny. Zajímala jsem se o způsoby udržování a rozvíjení kontaktů a o možné přínosy vztahů na dálku.

7.2 Situace v České republice – Z tohoto okruhu jsem konkrétní otázky zaměřila na důvody a motivace příjezdu, na hledání práce/zaměstnání v době příjezdu a v průběhu pobytu v ČR, nutnost dalšího vzdělávání zejména jazykového a odborného, propojení pracovních závazků v ČR a USA (pokud existuje).

7.3 Podmínky pro pobyt v ČR – Otázky se zaměřovaly na srovnání možností výběru bydlení, nákupů spotřebního zboží a potravin v polovině 90. let a současnosti, na nedostatky v těchto oblastech a využití možností internetového nákupu zboží z USA případně jiných států Evropy. Zajímaly mne i pocity respondentů z pobytu v ČR.

7.4. Sociální sítě a společenské aktivity v ČR – Zajímala jsem se o způsoby navazování kontaktů s většinovou společností, o okruh přátel a známých v době po příjezdu a v současnosti. Zajímala jsem se také o možnosti pronikání do majoritní společnosti nebo naopak uzavírání se před majoritní společností v rámci skupiny Američanů a expatů, o společenské aktivity skupiny expatů. V souvislosti s rodinou se moje dotazy týkaly oslav státních a náboženských svátků.

7.5 Názory a zkušenosti z pobytu v ČR - Vyzvala jsem respondenty, aby srovnávali hodnoty, chování a životní strategie občanů v České republice a ve Spojených státech. Dále jsem zjišťovala jejich názory na českou společnost a její příslušníky. Ptala jsem se na názory české majority na Američany a USA, se kterými se v průběhu pobytu v České republice setkali. Zajímavé bylo sledovat vnímání vlastní identity respondentů.

7.6 Plány do budoucnosti – Zde jsem záměrně otázky kladla tak, abych se dozvěděla o rozhodnutích, bezpochyby ovlivněných zkušenostmi z dlouhodobého pobytu v ČR. Použila jsem hypotetické otázky, jež se týkaly mimo jiné možného návratu do USA, pracovní kariéry, přání týkajících se rodiny a celkového zázemí v blízké budoucnosti.

7.1 Situace a sociální sítě v rodné zemi - USA

7.1.1 Sociální status a respektované sociální sítě v zemi původu

V průběhu dotazování se všichni respondenti vyjádřili o tom, že pocházejí z rodin americké střední vrstvy[66]. Pouze respondent AA se zmínil o nedostatku financí na úhradu vysokoškolského vzdělání, které si později zajistil formou stipendia. Na příslušnost ke střední vrstvě se v USA klade důraz z toho důvodu, že ve většině případů znamená zajištění vzdělání alespoň na úrovni bakalářského, případně magisterského studia.[67] Finanční zázemí rodin respondentů se lišilo, nicméně status a příslušnost ke střední vrstvě potvrdili všichni tři respondenti. Všichni pocházeli z měst tří různých států.[68] Všichni měli před odjezdem do ČR vytvořené sociální zázemí v rámci rodiny, jež tvořila jejich základní sociální pole. Pouze

[66] Více o rodinách viz kapitola Představení respondentů
[67] Vzdělávací instituce, kde studenti absolvují tří až čtyřleté bakalářské studium se v USA nazývá „college“, nezávisle na tom, zda se jedná o univerzitu nabízející také magisterské studium či nikoli.
[68] Respondent AA z Tampy, Florida; respondent BB z Arlingtonu, Texas; respondent CC z Rochesteru, Washington.

respondent AA byl navíc součástí konkrétní profesní skupiny, přesto i on několik let po příjezdu do ČR toto zázemí opustil. Z dnešního pohledu pro něj sice znamená významnou životní zkušenost, současně však vědomí přerušení vztahu a tedy i ztráty tohoto jistě významného sociálního pole. Pouze respondent AA v rozhovoru zmínil rozšířenou rodinu, zbývající dva hovořili pouze rodině o nukleární - k ní se vztahovali.

Respondent AA: „*... Tampě říkám domov, tam jsem šel na vysokou, bydleli jsme na předměstí Tampy, v St. Petersburgu. Je pravda, že hodně členů naší širší rodiny se v té oblasti také usadilo. Mám tety a strýce v okolí Tampy, bratrance a sestřenice v okolí nebo v Orlandu.… celá moje rodina* [matka, otec, bratr - poslední stěhování] *bydlela v Severní Karolíně. Můj otec již před mnoha lety zemřel. Než jsem přijel do ČR, …myslím, že v té době jsem patřil ke střední třídě, rozhodně to nebyla vyšší střední třída….“*

Respondent BB: „*Naše rodina byla asi průměrná…. Oba moji rodiče pracovali, zase tak dobře na tom nebyli, ale postupem času, myslím, jsme byli spíš vyšší střední třída. Měli jsme všechno důležité a potřebné, měl jsem dobré zázemí. …Nebyli jsme bohatí, ale na dovolenou jsme jezdili v létě a v zimě. … Měli jsme pohodlný život.“*

O přátelské skupině, kterou opustili, se respondenti nezmínili. V jejich současných pozicích ani vzpomínka na tehdejší kamarády nehraje významnou roli. Kamarádské vazby z jejich dospívání a mládí, pokud existovaly, nebyly nadále rozvíjeny a nepředstavovaly trvalejší hodnotu. Odjezdem do Evropy a usídlením v ČR se tyto jemné vazby ve většině přerušily.

7.1.2 Původní zaměstnání a vzdělání

Respondent AA byl jediným, kdo měl před odjezdem do ČR vybudovanou kariéru ve státním sektoru v USA, díky které byl do ČR v roce 1996 vyslán. Předchozím zařazením v rámci pracovního trhu v USA a dokončením magisterského studia po roce pobytu v ČR byla jeho situace v porovnání s dalšími respondenty jedinečná.

Respondent AA: „*...mám bakaláře z ekonomie* [University of Tampa, Tampa, Florida] *a v magisterském programu jsem, jak víš, pokračoval v Brně.“*

Respondenti BB a CC byli před příjezdem do ČR čerstvými absolventy bakalářského studia v USA a neměli kromě krátkodobých brigád řádné zaměstnání ani jiné závazky. Patřili do té skupiny Američanů, kteří do ČR přijížděli za poznáním „exotické“ země. I jejich vizí bylo doplnění vlastního vzdělání, ale tuto představu v průběhu pobytu nenaplnili.

Respondent BB: „*Mám vystudovaný bakalářský program* [Texas A and M University]*, vždycky jsem si myslel, že si dodělám magisterské a snad i doktorandské studium, škola mi vážně šla. ...Studoval jsem historii a angličtinu, celkem tři roky v bakalářském programu. Po dokončení školy jsem ještě zůstal na prázdniny ve městě, kde jsem dostudoval, dělal jsem jen práci poslíčka, vozil jsem pizzu a rozvážel bagety, bylo to léto po škole a bylo pořád co slavit.“*

Respondent CC: „*...dělal jsem bakalářský program v Santa Cruz* [University of California, Santa Cruz]. *Na vysoké jsem studoval 20. století v evropských dějinách a zajímal jsem se o komunismus a postkomunistické země, rozhodl jsem se jet do nějaké postkomunistické země.“* Respondent CC uvedl jako jedinou pracovní zkušenost před příjezdem do ČR práci v baru svého známého v Itálii v průběhu letních prázdnin.

Z výpovědí respondentů vyplývá, že bakalářské vzdělání nabyli ještě před odjezdem z USA. Bylo dostačující k tomu, aby v ČR nalezli uplatnění a mohli úspěšně postupovat v rámci pracovního trhu bez nutnosti doplnění vzdělání na úrovni magistra. Je to tím zajímavější, že v 90. letech pregraduální (bakalářské) studium v rámci tehdejšího vzdělávacího systému v ČR neexistovalo. Respondenti BB a CC přitom shodně uvedli, že jejich původním záměrem po ukončení bakalářského programu bylo pokračovat v dalším studiu.

7.1.3 Socioekonomická situace rodin v současnosti

Pro všechny tři respondenty je vazba na výchozí rodinu v USA (u respondenta CC také v Itálii) trvalá. Nikdy nebyla přerušena, a to ani v situaci, kdy si dva ze tří respondentů založili vlastní nukleární rodinu v ČR (respondenti AA a CC), jejich manželkami se stali Češky a mají dítě. V rámci vzniklého transnacionálního pole tito respondenti za svoji rozšířenou rodinu považují kromě svých rodičů a sourozenců v USA, respektive Itálii, také rodinu svých českých manželek. K takto vymezené rodině tvořené přímými příbuznými i příbuznými z vedlejší větve si vytvořili pevné vazby. Činí tak ovšem ze dvou odlišných pozic: z pozice sobě daného závazku výpomoci (resp. AA), a z pozice opakovaně udržovaného osobního kontaktu, kterým potvrzují svou příslušnost k rodině (respondenti BB a CC).

Otázka finanční výpomoci je výrazná v postojích respondenta AA. Finančně podporuje obě strany – matku a vážně nemocného bratra v USA i tchána a tchýni v ČR, kteří již nejsou výdělečně činní.

Respondent AA: „*Finančně podporuji mnoho rodin, zabezpečuji chod naší domácnosti, kromě toho finančně pomáhám své tchýni a tchánovi, hlavně s opravami a úpravami domu …. Finančně podporuji také svou matku, není na mě závislá, ale pravidelně věnuji značnou část svých prostředků své širší rodině.“*

V současné době je schopen finančně zabezpečit nejen svou nukleární, ale částečně se starat též o rozšířenou rodinu. Jeho manželka je sice zaměstnaná v jeho firmě, ale hlavní náplní její práce je podle respondenta AA zajištění hladkého chodu domácnosti. Finanční odpovědnost za vlastní rodinu a závazek finančně vypomáhat matce a bratrovi v USA i rodině tchána v ČR vztahuje na svou osobu, a to přesto, že tyto závazky vnímá jako značnou psychickou zátěž:
„Vždycky jsem věděl, že na mě nečeká žádné dědictví, ale asi jsem si nepřipouštěl, že budu podporovat celou rodinu. Je to pro mě velká psychická zátěž, která přichází s pocitem odpovědnosti.“

Podpora obou rodičovských rodin je pro něj hodnotou a závazkem potvrzujícím důležitost vztahů. K vyrovnané podpoře obou stran rozšířené rodiny přistupuje jako k jisté kompenzaci za nerovnoměrnosti v přímých kontaktech.

Naproti tomu respondent CC buduje své vztahy s rodiči, sourozenci a rodinou své české manželky především na kontaktu. Zatímco však s vlastními rodiči a bratrem tento kontakt udržuje zejména telefonicky, více méně „povinný“ kontakt s rodinou tchána funguje na přímém osobním setkávání. Rodina manželky jej přijala „za svého“, nicméně mu nevyhovuje jejich životní styl a nerad se účastní návštěv, které většinou spočívají ve víkendovém pobytu u rodičů manželky. Ve svých výpovědích nestaví častý osobní kontakt se svou českou rodičovskou rodinou nad vlastní rodinu.

Respondent CC: „*Pořád tam jezdíme, na oslavy narozenin a svátků, rodina si vždycky sedne ke stolu a pomlouvá sousedy, nemají žádné přátele, proto si pořád povídají v rodinném kruhu a mě to nebaví poslouchat. Nudím se tam. Tam mám pocit, že komunismus ještě neskončil, nikdy se žádné řeči nedostanou z rodinného kruhu a z kuchyně.“*

Pro respondenta BB, který je svobodný, je v přístupu k vlastní rodině určující osobní kontakt. Za svou přímou rodinu stále považuje rodiče a bratry žijící v USA. Finančně ani jinak se na chodu rodiny nepodílí. Své členství v rodině si potvrzuje osobními setkáními. Rodina v USA je pevným bodem, k němuž se vrací a znamená pro něj nezpochybnitelné pouto se zemí původu.

Respondent BB: „*Rád se vracím do Států, baví mě tam jezdit, ale také mě baví se od tam vracet. Jezdím vlastně k rodičům, neříkám tomu, že jezdím domů.“*

7.1.4 Udržování kontaktů s rodinou v USA

Všichni respondenti v průběhu rozhovorů potvrdili, že jsou v pravidelném kontaktu se svou rodinou v USA a vztahy „na dálku“ hodnotí jako dobré až velmi dobré. Vazba na rodinu v zemi původu není založena na finanční závislosti obou stran (ani u respondenta AA). Vytvořily se zde zejména sociální a citové vazby. Podle mého názoru u vybraných respondentů nelze hovořit o „vedení dvou životů“. Z výpovědí vyplynulo, že respondenti žijí svůj život v České republice a zároveň aktivně udržují kontakty s rodinou v USA.

Pravidelné a časté udržování kontaktů s rodinami v USA považují všichni respondenti za samozřejmost. Vítají možnosti, které v současné době nabízí moderní komunikační technologie. Běžně těchto možností využívají. Kontakty zprostředkované přes internet a

telefon představují v současnosti základní prostředky pro vzájemnou komunikaci a udržování kontaktů s výchozí rodinou a příbuzenskou skupinou.

Respondent BB: „*...jsem v kontaktu s celou rodinou. S mámou si posíláme emaily, telefonujeme si, byla období, kdy jsem s ní mluvil každý den. Poslední dobou tolik ne, protože jsem měl opravdu pracovně hektické období, ale jsme v pravidelném kontaktu. S bratry by to asi mohlo být lepší, mohli by se víc snažit, ale oba mají rodiny a chodí do zaměstnání, chápu, že nemají tolik času. Lidé ve Státech nemají většinou moc dobrou představu o tom, jaké to je žít v zahraničí. Bratři jsou celý den v práci, musí se otáčet, aby uživili rodiny…*“

Respondent CC: „*Máme Skype*[69]*, máma ho má, ale protože není úplně technicky zdatná, nepoužíváme ho asi tak často, jak bychom mohli. Telefonujeme si, posíláme emaily a s Facebookem* [70] *je to prima… Nesedím u toho celé dny a nepíšu romány, ale je to užitečné. Svět se zmenšuje. Je to nesrovnatelné s rokem 1996, kdy jsme používali předplacenou telefonní kartu a hledali budku. Nikdo neměl mobil, teď už je to úplně jinak, můžeš cestovat po světě a vlastně jsi pořád ve spojení s lidmi, se kterými chceš nebo potřebuješ být v kontaktu. … s rodinou si nejvíce telefonujeme, ale nejsme taková rodina, kde se potřebují denně slyšet, prostě někdy zavolám jednou za měsíc a nikdo se nezlobí. Matka má s novými technologiemi trochu problém, proto je to jednodušší jí telefonovat. S otcem si pouze telefonuji, do Itálie, s bratrem taky. Ale někdy si třeba několik měsíců netelefonujeme, nelpíme na telefonátech. Bereme to tak, že když si netelefonujeme, je vlastně všechno v pořádku.*“

Všichni respondenti jsou v osobním kontaktu se svými výchozími (rozšířenými) rodinami v USA. Většina návštěv se uskutečňuje za oceánem. Pro respondenta AA jsou v současnosti tyto návštěvy rozhodující a v podstatě jedinou možností vzájemného rodinného setkávání. Respondent BB uvedl, že jej rodina přijela navštívit pouze těsně po jeho příjezdu do ČR, ale od té doby se zhruba jednou ročně setkávají na společných dovolených na jiných místech Evropy. Prostorem pro setkávání je tedy pro obě strany neutrální půda. V případě respondenta CC žije část jeho výchozí (rozšířené) rodiny, konkrétně otec se svou manželkou a bratr se svou manželkou, v Itálii, matka žije v USA. Respondent CC je častěji navštěvuje v jejich

[69] Program *„Skype“* umožňuje telefonovat mezi svými uživateli zdarma, je možné si jej nainstalovat zdarma po registraci na internetových stránkách. Součástí nabídky je video-telefonát, za použití kamery se volajícím zobrazí obraz toho druhého.

[70] *„Facebook“* je rozsáhlý společenský webový systém sloužící hlavně k tvorbě sociálních sítí, komunikaci mezi uživateli, sdílení multimediálních dat, udržování vztahů a zábavě zdroj webové stránky www.wikipedie.cz, definice ke dni 13.5.2010

bydlišti (v Itálii a USA). Návštěvy jeho matky v Praze jsou od narození syna pravidelné (jedenkrát ročně), návštěvy ostatních členů rodiny jsou krátkodobé (prodloužený víkend) a nepravidelné. Rodinná setkání ukotvují tohoto respondenta i ve třetím prostoru – v Itálii. Respondenti AA a CC měli dosud možnost spojit služební cesty do USA s návštěvou rodiny a přátel. Tyto cesty ovlivňují nejen frekvenci rodinných setkání v zemi původu, ale opakovaně začleňují respondenty do rodinných sítí v místě bydliště před odjezdem do ČR .

Respondent AA: „*Matce je 75 let, zotavuje se po mozkové příhodě, ale naštěstí je celkem v pořádku, je nezávislá, stará se o sebe sama. ... vídáme se jak to vyjde, finančně, časově, prostě to záleží na momentální situaci. Rád bych řekl, že se vídáme nejméně jednou do roka, bývalo to jednodušší, když mohla matka sama přijet sem k nám. Poslal jsem jí letenku a ona přiletěla a byla tady* [v Praze] *s námi. ... naše návštěva nespočívá v zakoupení letenek a pobytu u matky, nemůžeme bydlet u matky, protože má malý domek a prostě bychom si tam neodpočinuli. Bydlí asi hodinu cesty od pláže, takže to řešíme tak, že pronajmeme dům na pláži a pozveme tam matku, aby byla s námi. Pak ještě zveme ostatní členy rodiny a známé, aby se za námi přijeli podívat. Je to neutrální území, všichni tam jedou na dovolenou, nikdo se tam nemusí vyloženě starat o hosty, o domácnost, prostě všichni relaxujeme.“*

Letecká doprava jako jediný prostředek pro osobní návštěvy a časová náročnost těchto návštěv vedou k jejich omezení na obou stranách sociálního pole u všech respondentů. S výjimkou služebních cest je to u respondenta AA pravidelně jednou do roka, další respondenti se nevyjádřili konkrétně. Z rozhovorů nevyplynulo, že by se návštěvy v USA uskutečňovaly častěji z důvodu zvláštních příležitostí (oslav Vánoc, jiných svátků, narozenin, sňatků, nemoci rodičů, sourozenců) a lze tedy předpokládat, že jak na straně respondentů, tak na straně rozšířených rodin v USA existuje jistá flexibilita v plánování osobních návštěv.

7.1.5 Udržování kontaktů s přátelskou skupinou v USA

V průběhu dotazování jsem rovněž zařadila otázky týkající se zájmu respondentů udržovat kontakty s přátelskou skupinou v USA, způsobů jakými tyto kontakty udržují či rozvíjí a zda jim takové vztahy na dálku něco přináší.

Respondent AA zavzpomínal na známé z doby, kdy pracoval pro vládu USA. Jeho výpověď lze shrnout takto: známým z té doby se daří dobře až velmi dobře, jen několik jich setrvalo ve

státní zprávě, ostatní podnikají podobně jako respondent AA, tedy nejen v USA, ale také v zahraničí. Respondent AA s nimi udržuje kontakty nepravidelně nejčastěji formou emailu a příležitostně při osobních setkáních. Z důvodů udržení anonymity respondenta není možné zde uvést další podrobnosti.

Respondenti BB a CC na relativně dlouhou dobu své přátelské kontakty v USA přerušili. Tyto kontakty buď znovu obnovili teprve v nedávné době, nebo si vytvořili kontakty nové, a to i prostřednictvím svých amerických známých, s nimiž se setkali v ČR.

Respondent BB: „*Měl jsem spoustu známých ze střední a z vysoké, ale po vysoké se všichni rozprchli, já jsem si nehledal zaměstnání, chtěl jsem odjet, nic mě v USA nedrželo. Takže jsem se všemi kontakt ztratil, strašně dlouho jsem s nikým z nich v kontaktu nebyl.*
[V současnosti] Jsem už *zase jsem v kontaktu i s těmi, se kterými jsem na dlouhou dobu kontakty přerušil, zpětně mě to mrzí. ...Ale kontakty jsem hodně obnovil a navíc komunikační technologie jsou skvělé, je to mnohem jednodušší a levnější být v kontaktu s přáteli. Vzpomínám si, když jsem byl v Brně a objevila se možnost emailu, no to bylo něco. ...S těmi, co jsem v kontaktu nebyl, když se zrovna ženili a vdávaly, jsem nyní opět ve spojení, zpětně mě mrzí, co jsem všechno propásl. ...jsem rád, že jsem přes email v kontaktu se svými dávnými známými, je to úžasné, protože to zvyšuje pravděpodobnost, že se potkáme také „na živo“.*
Na setkání absolventů jsem potkal jednu kamarádku ze střední, se kterou jsem tehdy chodil. Dobře jsme si rozuměli a to se nám při setkání opět potvrdilo. Rád jsem ji viděl a měl jsem z toho dobrý pocit.“

Respondent CC: „*Měl jsem spoustu kamarádů na střední, ty jsem opustil, když jsem nastoupil na vysokou. Na vysoké jsem měl spoustu kamarádů, ale po vysoké se každý rozjel jiným směrem. S nikým jsem nezůstal v kontaktu. Ani z vysoké, ani ze střední. Od té doby jsem nikoho z nich neviděl. Teď občas na někoho narazím na Facebooku, pozdravíme se, vyměníme fotky, ale nescházíme se, nevídáme se. ...Ve Státech mám spoustu známých, ale s těmi jsem se seznámil přes kamarády z Česka. Tady jsem se potkal s lidmi* [Američany]*, kteří se po čase vrátili do San Franciska a když jsem tam později začal jezdit, tak mě seznámili se svými známými a skupina přátel se rozšířila, mám tam spoustu známých. Jsou to všechno Američané. Protože tam jezdím hodně i služebně, se spoustou z nich se hodně přátelím, vídám je, když tam jsem.“*

Dva respondenti v rozhovorech uvedli, že v současnosti udržují kontakt s přátelskou skupinou, jejíž součástí byli ještě před odjezdem z USA – jeden kontinuálně, druhý s víceletým přerušením. Pouze respondent CC nemá prakticky žádné kontakty s původní přátelskou skupinou, kromě občasné výměny fotografií z rodinného života na Facebooku. Díky kontaktům z České republiky si nicméně vytvořil novou skupinu přátel v USA, s nimiž je v současnosti příležitostně v osobním kontaktu. Po přestěhování zpět do USA koncem roku 2010 plánuje pravidelná setkávání v rámci této nově vzniklé skupiny přátel (Američanů).

7.2 Situace v České republice

7.2.1 Důvody a motivace příjezdu

Důvody pro příjezd do ČR uvedli respondenti již v průběhu prvních setkání s výzkumníkem zaznamenaných ve volném vyprávění.

Vzhledem k poměrům, ze kterých všichni respondenti původně pocházejí, je možné vyloučit ekonomickou či politickou motivaci k migraci. Motivace, jak bylo možné předpokládat, byla velmi odlišná od nejčastějších důvodů migrace osob, konkrétně migrace z ekonomických důvodů, tzn. migrace za prací a migrace z politických nebo náboženských důvodů, tzn. migrace za účelem získání azylu.

Rozhodnutí vybraných respondentů jsem označila termínem „cesta za dobrodružstvím“, protože hlavní motivací u všech tří byl shodně zájem „být u toho“. Respondenti měli na mysli změny, které v 90. letech probíhaly nejen v ČR, ale také v dalších postkomunistických zemích. O důvodech pro své rozhodnutí pro dlouhodobou návštěvu ČR se vyjadřovali následovně:

Respondent AA: „*Chtěl jsem jet zpět do Evropy, v minulosti jsem pracoval u československých hranic. Věděl jsem, že i zde ještě žijí lidé, kteří zažili život v demokratické zemi a to mi připadalo důležité zvláště pro zemi, která se měla ze socialistické přerodit v demokratickou*.“

Respondent BB: „*Na studiích jsem se věnoval zejména historii a dějinám komunismu. Lákalo mě navštívit Východní Evropu, měl jsem pocit, že právě polovina devadesátých let je pro tuto*

oblast výjimečná doba a chtěl jsem to zažít na vlastní kůži. Nebyl jsem si jistý, kam bych vlastně ve Východní nebo Střední Evropě měl jet. Na univerzitě jsem studoval také ruštinu, ale do Ruska jsem se jet bál. Můj profesor ruštiny, který měl za manželku Češku a v sedmdesátých a osmdesátých letech žil dlouhou dobu v Praze, mi doporučil jet do Prahy."

Respondent BB se po ukončení bakalářského studia v USA a po návštěvě u rodiny v Itálii vydal do ČR, konkrétně do Brna, kde po příjezdu pracoval jako učitel angličtiny na Státní jazykové škole Brno.

Respondent CC: „*V průběhu vysokoškolského studia, v letech 1992-93, jsem se zapojil do programu nazvaného „Students for Czechoslovakia"*[71]*, který založili spolužáci a vytvořili skupinu nadšenců, která organizovala letní výukové programy angličtiny v tehdejším Československu, protože tam byla výuka angličtiny tolik let potlačována."*

Níže uvedené podrobnější informace jsem získala následným dotazováním v průběhu polo-strukturovaných rozhovorů.

V průběhu studia na vysoké škole se respondenti BB a CC měli možnost zprostředkovaně seznámit s Českou republikou. Respondent BB díky programu „Students for Czechoslovakia", který zajišťoval americkým studentům vysokých škol prázdninové brigády v tehdejší ČSFR na letních táborech s angličtinou. Respondent CC se na vysoké škole setkal s profesorem, jehož manželka byla Češka a společně několik let žili v Praze. Respondent AA se s bývalými občany Československa a zároveň učiteli češtiny setkal v průběhu intenzivního jazykového kurzu v jazykovém institutu v USA. V rámci jazykového kurzu tito vyučující seznamovali účastníky s českou kulturou a tradicemi.

Výběr cílové země (ČR) byl v případě všech tří respondentů do jisté míry ovlivněn předchozí zde popsanou zkušeností, ale v rozhovorech nebyla zmíněna jiná motivace pro migraci do České republiky než výše uvedená „cesta za dobrodružstvím". Respondent AA přijel do ČR v roce 1996, respondent BB v roce 1993 a respondent CC v roce 1996.

[71] Studenti do Československa - volný překlad výzkumníka

Respondent AA: „*V té době to bylo moje rozhodnutí* [přijet do ČR]*, tehdy sem lidé jezdili, protože chtěli. Rozhodně tady nebyly takové podmínky, aby to sem lidi lákalo, protože by tady byl mnohem lepší život než jinde. Tehdy musel člověk počítat s tím, že tady nebude všechno úplně snadné, ale od té doby se hodně změnilo, hodně to tady pokročilo na západní úroveň. Na druhou stranu už to není tak dobrodružné…"*

Respondent BB: „*Pro* [americké] *studenty* [kteří jezdili do ČR vyučovat na letních kurzech angličtinu] *to byla zábava, protože tehdy tady pivo stálo snad 6 korun, mohli se bavit v Česku, protože léto v Česku bylo a stále je dobrá zábava…. V té době byla tato část Evropy vzrušující…"*

Respondent CC: „*Vybral jsem si Českou republiku, přestože jsem studoval ruštinu a všichni říkali: „Když chceš něco zažít, musíš jet do Ruska." Chtěl jsem ale jet do Střední Evropy, ta mě zajímala víc, do Ruska jsem se přece jenom bál."*

7.2.2 Zařazení na trhu práce v době příjezdu a v průběhu pobytu v ČR

Všichni respondenti v ČR využili situace, kterou jim poskytovala hospodářská a společenská transformace. Tuto si dobře a rychle zmapovali a na specifické příležitosti vybudovali svůj prvotní kariérní vzestup.

Pouze respondent AA měl po příjezdu do ČR v náplni práce studovat na odborné vysoké škole v Brně a po ročním působení v Brně se přestěhoval do Prahy, kde strávil další tři roky jako státní zaměstnanec vlády USA. Po té začal podnikat. S Čechy se dostal do kontaktu ihned po příjezdu, měl mnoho spolužáků a vyučujících, z nichž většina nehovořila anglicky. Vzhledem ke své jazykové kompetenci však nikdy nebyl v izolaci vůči českému okolí.

Respondenti BB a CC přijeli do ČR[72] s plánem vyučovat angličtinu a svoje první zaměstnání s pracovní smlouvou měli zajištěné ještě před příjezdem. Nepočítali s dlouhodobou finanční podporou ze strany rodiny v USA, osamostatnili se a od počátku se snažili seznámit se s většinovou kulturou a integrovat se do české společnosti. Toto zaměstnání tvořilo v prvních letech pobytu hlavní zdroj jejich příjmu. Již první zaměstnání respondentům nepřímo

[72] Konkrétně do Jablonce nad Nisou a v Brna

zprostředkovala kontakt s českou majoritou, konkrétně s českými studenty angličtiny a kolegy učiteli.

Respondent BB: „*Když jsem sem přijel, začínal jsem v Jablonci* [Jablonci nad Nisou]*, kde jsem na soukromé jazykové škole učil angličtinu. Nechtěl jsem jet do Prahy, to mě nelákalo. Chtěl jsem být s Čechy, ne s ostatními cizinci.“*

Respondent CC: „*Tak jsem přijel do Evropy* [za rodinou do Itálie]*, napsal jsem dopisy* [s žádostí o práci] *na různé jazykové školy, bál jsem se jet bez konkrétního plánu, kdybych neměl domluvenou práci. Nevěděl jsem, že tehdy to tady bylo tak jednoduché, prostě zajít do jazykové školy a nechat se zaměstnat, chtěl jsem mít nějakou jistotu. Odepsali mi ze Státní jazykové školy v Brně…“*

Respondenti BB a CC přerušili svůj pobyt v ČR. Respondent BB se krátkodobě vrátil do USA kvůli jednomu projektu. Respondent CC přerušil svůj pobyt v České republice a odjel do San Franciska v USA, kde rok pracoval v oboru psaní technických manuálů pro počítačové firmy a s touto nově nabytou dovedností se v roce 2000 vrátil do ČR, aniž by plánoval v tomto oboru pracovat. Všichni respondenti průběžně cestovali za prací do zahraničí, ale z ČR se neodstěhovali.

Všichni respondenti v průběhu svého pobytu v ČR našli novou kariéru.

Respondent AA začal podnikat: „*Já jsem byl jediný blázen, který byl ochotný to risknout* [vydat se na dráhu podnikatele v oboru poradenství]*, jediný blázen, který uměl oba jazyky* [AJ, ČJ] *a mohl tak pochopit obě strany.“*

Respondent BB získal svou druhou pracovní smlouvu na brněnské univerzitě: „*Když jsem hledal jiné místo* [po roce působení v Jablonci nad Nisou]*, poslal jsem životopis do Brna, odkud si mě pozvali na pohovor a stal jsem se zaměstnancem Masarykovy univerzity v Brně. …žil jsem tam od roku 1994 do roku 1999.“*

Respondent CC se uplatnil jako expert v počítačové firmě: „*Byl jsem překvapený, když jsem přijel podruhé, myslel jsem, že budu překládat nebo se věnovat novinařině, vůbec mě*

nenapadlo, že bych mohl psát technické manuály [v anglickém jazyce] *také tady. Zkoušel jsem překládat, ale to jsem pracoval jen na jednotlivých zakázkách a k fakturaci jsem používal živnostenský list své tehdy ještě přítelkyně.*
Kromě toho jsem psal pro jeden hudební server, všechno v angličtině, komentáře k hudebnímu dění, to mě po nějaké době přestalo bavit…. Chodili mi nabídky na psaní technických manuálů… Oslovila mě jedna počítačová firma a nabídla mi opravdu dobré peníze. Nepřipadal jsem si jako odborník, prostě jsem v tom oboru měl roční praxi, ale to jim nevadilo…. Pak už se nabídky jen hrnuly.“

7.2.3 Jazykové a odborné vzdělávání

Respondenti se v průběhu pobytu v ČR dále institucionálně nevzdělávali. Výjimkou je respondent AA, který svůj pobyt zde zahájil v magisterském programu v češtině, nicméně toto studium bylo zároveň zaměstnáním po dobu prvního roku pobytu v ČR. V současné době respondent AA uvažuje o dalším vzdělávání pro vrcholné manažery, ale volil by zahraniční instituci s pobočkou v Praze. Respondenti BB i CC uvedli, že jejich původním záměrem bylo pokračování vzdělávání v magisterských programech, ale dosud tento plán neuskutečnili a ani v nejbližší době o vysokoškolském studiu neuvažují.

Ke zvládnutí českého jazyka přistupovali respondenti od počátku většinou formou samostudia, pouze respondent AA měl možnost před příjezdem do ČR absolvovat roční intenzivní kurz češtiny v jazykovém institutu v USA. Respondent CC získal od svého vysokoškolského vyučujícího před odjezdem z USA knihu „*Čeština pro cizince“* a tu v počátku pobytu hojně využíval při samostudiu: „…*Čeština pro cizince, myslím, že to bylo vydání z roku 1973. Byla to velmi pro-sovětsky psaná kniha, o soudruzích, o tom jak českoslovenští občané navštívili ocelárnu V.I. Lenina, takže na slovní zásobu to moc vhodné nebylo, ale bylo tam hodně gramatiky, stránka za stránkou plná gramatiky...“*

Přestože se sami naučili česky na vysoké úrovni, vnímají český jazyk jako vysoce obtížný pro cizince.

Respondent AA: „*Je tady spousta expatů, kteří se češtinu nikdy nenaučili. Některým se zdá čeština příliš těžká, prostě si nevěří a myslí, že to nezvládnou, ale někteří jsou prostě jen líní. Já jsem se začal učit češtinu, když mi bylo třicet.“*

V rozhovorech respondenti zdůraznili, jak důležité pro ně v době příjezdu bylo naučit se jazyk většinové společnosti. Možnosti vzdělávání se v kurzech češtiny pro cizince byly v 90. letech omezené, respondenti tento nedostatek řešili nejčastěji samostudiem.

Respondent BB: „*Naštěstí jsem na rozdíl od mnoha mohl učit gramatiku, protože jsem měl základy latiny. Proto se mi také celkem podařilo zvládnout češtinu, gramatická pravidla jsem dokázal pochopit a naučit se je. ….češtinu jsem se z velké části naučil sám a vím, že to bylo špatně, že jsem se mohl hodně přiučit od svých učitelů v kurzech češtiny.“*

Všichni tři jsou hrdí na to, že se zvládli český jazyk naučit natolik, že jej mohou běžně používat v zaměstnání a při pracovních jednáních. Již od příjezdu do ČR považovali znalost českého jazyka za klíč k úspěchu na pracovním trhu, v navazování pracovních i přátelských kontaktů s členy většinové společnosti, poznání kultury a k integraci do většinové společnosti.

Respondent AA: „*Proto jsem neměl v konkurenci pocit méněcennosti, věděl jsem, že jsem schopen mnohem lépe zprostředkovávat obchody v ČR, protože jsem znal českou mentalitu a mluvil jsem česky. Myslím si, že moje postavení na trhu je dobré právě díky těmto schopnostem* [češtině a znalostí poměrů v ČR/SR]. *Na jednáních za mnou lidé sami chodí, protože ví, že se se mnou lépe domluví, rozumím jim a rozumím jejich problémům, znám zdejší poměry.“*

Respondent BB: „*Já to beru jako samozřejmost a jako vyjádření určitého respektu k této zemi a k jejím lidem, proto češtinu hodně používám a proto tak také mluvím se svými českými přáteli a kolegy.“*

Respondent CC: *„Hlavní přínos, myslím si, a důvod, proč je moje firma se mnou spokojená, je moje schopnost být jakýmsi mostem mezi českými zaměstnanci a americkým vedením. Znám obě kultury a oba jazyky, myslím, že jim oběma celkem rozumím a můžu pak stanoviska jedné nebo druhé strany správně „přetlumočit“.“*

7.2.4 Propojení pracovních závazků v ČR a USA

Vybraným respondentům se za dobu pobytu v ČR podařilo propojit své pracovní aktivity s USA. V tomto ohledu se potvrdila platnost teorie transnacionálních sociálních polí, respondenti využili jednak dobré obeznámenosti s prostředím a kulturou obou zemí a jednak svých jazykových schopností pro navázání spolupráce mezi oběma stranami transnacionálního sociálního pole. Povaha pracovních vztahů se u jednotlivých respondentů liší vzhledem ke stávajícímu zaměstnání a povolání. Respondenti AA a BB jsou podnikateli a o svých pracovních závazcích a kontaktech rozhodují sami podle příležitostí, které se jim naskytnou. Respondent CC je zaměstnancem americké firmy v ČR a pravidelně odjíždí na služební cesty do sídla vedení firmy v San Francisku, USA.

Respondent AA: „*...spolupracuji s americkými firmami, ale ty sem většinou pošlou některého ze svých zástupců a jednání probíhají zde. Nemusím jezdit do Států, firmy mi sem pošlou svoje lidi a zaplatí jim cestu a pobyt. ...pomáhám jim domluvit setkání, uzavřít smlouvy, domlouvám se s českými partnery, vysvětluji jim podmínky obchodu a proč je tato firma lepší než ostatní, po ukončení jednání zůstávám zde a zprostředkovávám kontakty na dálku i po té, co už zástupci firem odjeli.*“

Respondent BB se věnuje filmařské činnosti a v rámci několika svých projektů pracovně vycestoval do USA. S jedním ze svých dokumentárních filmů uspořádal „turné“ po USA, při kterém film o dudácké tradici v ČR prezentoval krajanským organizacím v USA. S celovečerním filmem, na jehož produkci se podílel, vyhrál cenu na filmovém festivalu v Texasu. Do budoucna si přeje pracovat na dalších projektech v USA.

Respondent BB: „*...v Texasu jsem si založil firmu* [pro účely produkce filmu o Kubě] *...Ale bylo to hodně náročné, nedalo se to řídit z ČR. Musel jsem tehdy v Texasu strávit dva měsíce, to byla asi nejdelší doba od mého odjezdu, kdy jsem tam byl nepřetržitě tak dlouho. Nakonec jsme ten film nenatočili, protože se to nedalo zvládnout, ale vybrané peníze jsem použil při produkovaní* jiného celovečerního *filmu. S tímto filmem jsme pak vyhráli cenu za nejlepší film na festivalu v Dallasu, který pořádá American Film Institute v roce 2007… Díky tomu jsem opět navázal častější* pracovní *kontakty s Dallasem. Objevil jsem filmovou scénu, o které jsem nevěděl nebo jsem na ní zapomněl. ...od té doby tam mám spoustu známých z filmařského průmyslu a rád bych tam zase něco vytvořil, pracuji na tom.*“

Z informací uvedených v této kapitole je zřejmé, že všichni respondenti svým způsobem po příjezdu do ČR „začali nový život“. Po prvotním zorientování se na pracovním trhu a následné volbě a změně oboru pracovní činnosti si zde vybudovali výjimečné postavení. Díky znalostem jazyka a kultury mohli nabídnout své schopnosti a vědomosti svým obchodním partnerům z obou zemí, v případě respondenta CC svému současnému zaměstnavateli. Potvrdilo se zde propojení ekonomických aktivit v ČR a USA. Potvrdil se také předpoklad pro úspěch na tomto poli, za nějž respondenti považují především znalost českého jazyka, a tedy určitý stupeň integrace do českého prostředí.

7.3 Podmínky pro pobyt v ČR

V 90. letech 20. století byl životní standard v ČR a USA natolik rozdílný, že respondenti nemohli očekávat, že se zde setkají s podmínkami, které by byly srovnatelné s podmínkami v rodné zemi. Rozvinutá kapitalistická společnost v USA kladla důraz na služby, infrastrukturu a dostupnost veškerého zboží svým členům, zatímco v České republice se všechny tyto oblasti teprve vzpamatovávaly z desítek let řízeného hospodářství a následného kolapsu komunistické vlády v roce 1989. Ani to je však neodradilo od rozhodnutí přestěhovat se do ČR. „Experimentovali“ s realitou svého každodenního života.

7.3.1 Možnosti výběru bydlení

Po příjezdu se zaměstnavatelé postarali o příslušná pracovní povolení a víza a pomohli respondentům s hledáním vhodného pronájmu. Respondent AA si ubytování hledal sám, vízum a další zázemí mu zajistil zastupitelský úřad USA v Praze, pod který v té době spadal.

Respondent AA*: „V Brně jsem si musel hledat bydlení, bylo to v polovině 90. let. Když jsem volal na inzeráty, mluvil jsem lámanou češtinou, snažil se jim vysvětlit, že bych měl zájem, ale když slyšeli, že se jedná o cizince, tak mi rovnou řekli, že cizince nechtějí a zavěsili. Z toho jsem se poučil a když jsem příště volal, rovnou jsem jim v první větě vysvětlil* kdo jsem a co dělám. [73] *To už byla jiná, možná si řekli „peníze“ a najednou to šlo. ...zřejmě nechtěli cizince z okolních zemí, ale Američan byl pro ně dostatečně spolehlivý plátce nájemného.“*

[73] V rámci zachování anonymity respondenta AA jsem odpověď upravila a vynechala informace o zaměstnání

Respondent BB: „*Na začátku 90. let to bylo snadné. Každý se mi snažil pomoci, v běžném životě, v práci.“*

Respondent CC: „*Škola* [Státní jazyková škola v Brně] *se o všechno postarala, zajistila mi podnájem, pomohli mi vyřídit dokumenty k pobytu.“*

V současné době jsou všichni respondenti schopni sami absolvovat vyřizování formalit ve státních institucích a plně se zapojit do aktivit většinové společnosti, aniž by byli závislí na cizí pomoci. Je však pochopitelné, že zejména formální a právní úkony rádi přenechají odborníkům a běžné zařizování svým manželkám (u respondentů AA a CC).

Způsoby výběru bydlení a možnosti, jaké jsou dnes, jsou podle respondentů v porovnání s 90. lety v Brně a později v Praze nesrovnatelně lepší. Velkou část svého pobytu v ČR respondenti bydleli a bydlí v pronajatých bytech v Brně i v Praze. Pouze respondent CC potvrdil, že s manželkou zakoupili nemovitost v městské části Praha - Vinohrady, na jejíž nákup využili hypotéku. Respondenti AA a BB dosud bydlí v pronajatých bytech, v městské části Praha – Dejvice a městské části Praha - Vinohrady. Volba městských částí u respondentů BB a CC vycházela z umístění poblíž centra města, dostupnosti městskou dopravou a možností využití restaurací a obdobných zařízení v těsné blízkosti bydliště. Respondent CC navíc uvedl důležitost blízkosti bydliště přátel. Respondent AA volil městskou část Praha - Dejvice z důvodu blízkosti školy své dcery.

Respondent AA: „*Co se týče výběru, dlouho tady chybělo kvalitní bydlení, byl jsem ochoten si připlatit, jen abych měl kvalitní bydlení. Bydlel jsem již na několika adresách…*
Pak máme ještě dům v Mníšku [dům rodičů manželky]*, tam se cítím skvěle, ale přece jenom to dojíždění je náročné. Jsme moc mladí, než abychom trávili tolik času dojížděním, zvlášť s dcerou do školy. …Rád bych se odstěhoval do jedné z vil na Praze 6. To je můj sen. S malou zahrádkou, abych se uměl sám postarat o trávník, je tam spousta krásných domů.“*

Respondent CC: „*Když jsme se stěhovali do Prahy, tak už pro nás bydlení hledala moje žena, tehdy ještě přítelkyně, normálně přes inzeráty pomocí internetových vyhledávačů. …Náš byt je její záležitost, takže ji nechávám volnou ruku, ale občas se na mě zlobí, že mě to dost nezajímá.“*

Je zřejmé, že důvodem setrvání v pronájmech u respondentů AA a BB není finanční nedostupnost běžných nemovitostí na trhu. V rámci rozhovorů jsem téma nákupu nemovitostí zmínila, nicméně se mi nedostalo odpovědí, které by tento trend vysvětlily. Respondent AA by si výhledově rád nemovitost pořídil, ale vzhledem ke konkrétní představě o typu nemovitosti a lokalitě zatím vyčkává. Respondent BB konstatoval, že příhodný čas na nákup nemovitostí v ČR již skončil.

7.3.2 Nákupy spotřebního zboží a potravin

Spokojenost s nabídkou potravin a spotřebního zboží nevyjádřil ani jeden z respondentů. Respondent CC se k tomuto tématu vůbec nevyjádřil, lze tedy předpokládat, že nákupy zboží denní spotřeby řeší v jeho rodině manželka, toho času na mateřské dovolené. Příležitostné služební cesty do USA mohou být způsobem zajištění kvalitního šatstva a dalšího spotřebního zboží za výhodnější ceny. Orientaci na americký trh u spotřebního zboží každodenní potřeby motivovali a vysvětlovali lepší kvalitou a výhodnější cenou. Tato tvrzení by mohla působit stereotypně, ale z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že při srovnání kvality a ceny jsou pravdivá a oprávněná.

Respondent AA se vyjadřoval i k zásobování a celkové nabídce sortimentu v obchodech (s potravinami) negativně.

Respondent AA: „*Hrozně mě to rozčiluje, že tady v Česku se prodává druhá kvalita a ještě za vysokou cenu. V porovnání s tím, jak to tady bylo dříve jste na tom asi mnohem lépe a to možná lidem stačí. Navíc se tady zrušily trhy, když jsem bydlel v Brně, tam bývala tržnice, kde jsem nakupoval čerstvou zeleninu a ovoce přímo od pěstitelů…. asi nejvíc mi chybí obchody s čerstvými potravinami, zeleninou, ovocem, sýry – chtěl bych mít výběr z mnoha regálů v jednom obchodě. Pokud možno za rozumnou cenu. …Je to zvláštní, protože když jsem v Německu nebo v Anglii, tak tam mají mnohem lepší výběr a kvalitu, přitom za nižší ceny.*
Co se týče specializovaných obchodů, do masny chodíme k jednomu britskému řezníkovi, má tam také jiné zboží, sušenky, sladkosti, které v běžném obchodě neseženeme. …Hrozně mi vadí, že se tady nedá sehnat slušné oblečení za slušnou cenu.“

Respondent BB se několikrát zmínil o nárůstu cen za období svého pobytu, v případě cen piva a dalších komodit srovnával cenu s dobou svého příjezdu do ČR a současností, podobný názor

měl na ceny nemovitostí. „*Ceny jsou tady srovnatelné s cenami v USA. Takže přijet si sem užívat na delší dobu je v současnosti dost nákladné. I lidé, kteří vydělávají hodně peněz vidí, že náklady tady šly hodně nahoru a už to není, co dříve. Za stejné peníze už se zdaleka nenakoupí tolik, co dříve.*
Ten čas, kdy jsem se měl vrhnout na trh s nemovitostmi je pryč. Tady [v ČR] *bych rád měl nemovitost, ale v té „správné" době jsem neměl ani náladu na nákup, ani finance."*

7.3.3 Internetové nákupy zboží z USA případně jiných států Evropy

Očekávala jsem, že se respondenti spoléhají na internetové obchody při pořizování zboží v kamenných obchodech těžko dostupného nebo v porovnání s cenami v USA předraženého. V rozhovorech se můj předpoklad nepotvrdil. K nákupům mimo kamenné obchody se respondent AA vyjádřil spíše s ohledem na technické zázemí, konkrétně jisté komplikace s nákupem služeb a zboží z amerických internetových obchodů pro osoby s bydlištěm mimo USA a neuspokojivou nabídkou služeb v ČR.

Respondent AA: „*V USA jsou některé firmy a služby, u kterých lze zaplatit pouze kartou, jejíž majitel má adresu v USA. Takže mám vystavenou kreditní kartu na jméno a adresu své matky a kupuji si muziku na I-tunes*[74] *na tuto kreditní kartu. …Ale jinak co se nakupování týče, to úplně nesnáším. Moc mi tady chybí spolehlivý internetový obchod, kde bych si mohl objednat vodu, pivo a oni by mi to dovezli domů. Pár takových obchodů jsem již vyzkoušel, ale služby nejsou nejlepší. Nebyl jsem spokojený."*

Lze konstatovat, že respondenti svůj každodenní život a potřeby přizpůsobili situaci a nabídce v ČR, ve větším rozsahu či pravidelně nevyužívají nákupů přes internet a pravděpodobně nejsou v běžném životě závislí na komoditách z rodné země. Přesto v omezené míře toto propojení využívají a odlišují se tak od možností běžného spotřebitele – občana ČR.

[74] Internetová stránka www.apple.com/**itunes**/ poskytuje za poplatek hudební nahrávky ve formátu mp3

7.3.4 Pocity respondentů z pobytu v ČR

Jakmile jsme se v rámci rozhovorů dostali k tématu Čech, respektive Prahy, jako místa pro život, všichni respondenti se kladně vyjadřovali o svém pocitu bezpečí, o výhodách veřejné dopravy, o Praze jako krásném městě s nádhernou architekturou.

Respondent AA: „Já mám Česko opravdu rád, myslím, že to je pro život jedno z nejlepších míst na světě. Češi si snad ani neuvědomují, jak je to tady fajn. Navíc nikde na světě to není dokonalé, všude jsou nějaké problémy."

Respondent CC: *„Na Praze mě stále baví její architektura a uspořádání. Na tak velké město je tady všechno blízko, je tady bezpečno, hromadná doprava je úžasná. Je to tady dobře zorganizované a vedené.*

Překvapivě do kladů života v Praze a v ČR respondenti zařadili i lidský potenciál a mezilidské vztahy.

Respondent B: „… v Česku platí, že místo lze vybrat nejlépe podle lidí okolo. Třeba je možné mít hezký domov v Kladně, kde prostředí sice nestojí za nic, ale pokud je člověk obklopen těmi správnými lidmi, tak se mu tam přesto líbí. …Má to tady [v ČR] *některé přednosti, vždycky jsem se tady cítil bezpečně, nikdy se mi nic nestalo, nikdo mě neohrožoval. Rozhodně to kladné převažuje na tím špatným, mnohonásobně."*

Stejně neobvyklá byla i kritika Prahy a pražských společenských poměrů. Mezi nedostatky týkající se života v Praze zařadil jeden respondent kulturní vyžití pro obyvatele města, podle jeho názoru je Praha kulturním lákadlem turistů, ale svým obyvatelům nic zvláštního nenabízí. Stává se běžným evropským městem bez osobitosti, svébytného koloritu a půvabu.

Respondent CC: *„…připadá mi, že Praha už není co bývala v oblasti kultury. Je to tady nějaké zakonzervované, opera, národní divadlo, muzea, ale nic zvláštního, přitažlivého. Už si ani nevybavuji, kdy tady naposledy byla nějaká slušná výstava moderního umění, nějakého velkého umělce, kromě stálých výstav se tady nic neděje. Ani hudební scéna nestojí za nic. V klubech se nehraje nic nového, všechno se točí kolem snad ještě „komunistických" umělců, o pořádný koncert se tady nezavadí, kapely sem nejezdí, jako dřív. Já bych to přirovnal*

k Vídni. Dobře se tady žije, ale je to jenom další evropské město, nic zvláštního se tady neděje. Nemá žádné zvláštní kouzlo.“

Vybraní respondenti se shodli na atraktivitě a bezpečnosti hlavního města České republiky. Z rozhovoru s respondentem CC byla patrná celková nespokojenost se současným životem v ČR, což se projevilo v odpovědích na některé ostatní otázky. Z výpovědi týkající se jeho brzkého stěhování do USA však vyplynulo, že se mu bude po Praze stýskat, přestože nedokázal důvody stesku konkrétně pojmenovat.

7.4 Sociální sítě a společenské aktivity v ČR

7.4.1 Způsoby navazování kontaktů a okruh přátel v době po příjezdu a v současnosti

Z rozhovorů s respondenty vyplynulo, že v průběhu pobytu žili a žijí čilým společenským životem. Respondenti BB a CC shodně konstatovali, že těsně po svém příjezdu měli nejvíce přátel z řad Čechů. Tento výběr lze z jejich strany označit za záměrný, protože to byl způsob seznámení se s členy většinové společnosti, lepšího poznání české kultury a prostředek pro zdokonalování se v češtině. Všichni tři respondenti dále uvedli, že po příjezdu do ČR navázali přátelství s jinými anglicky hovořícími cizinci a kontakty se vznikající skupinou expatů.

Respondent AA: „*Mám několik skupin přátel. Jedna skupina jsou lidé, které jsem poznal hned po svém příjezdu. Byly sice doby, kdy jsme se viděli třeba jen několikrát do roka, ale vždycky jsme zůstali v kontaktu. ...Druhá skupina přátel jsou expati, lidé, kteří žijí tady v Praze, jsou z generace expatů z poloviny 90. let, prostě tady žijeme už tak dlouho, že jsme se postupně seznámili a se spoustou z nich jsme přátelé, rádi se vidíme. Moji nejbližší přátelé z řad expatů jsou ale kamarádi, které jsem potkal během svého pobytu v Brně….Tahle skupina „Brňáků“ jsou nejlepší přátelé, které tady mám. Bohužel se s touhle partou nescházíme pravidelně. Myslím, že se scházíme málo, byl bych rád, kdybychom se viděli častěji. Možná jednou za rok sejdeme. Komunikujeme spolu průběžně, různě a pokud někdo z nás jede do města toho druhého, tak si voláme a sejdeme se.“*

Respondent BB: „*V Brně to bylo skvělé, hodně mi to chybí. Tady v Praze se hůř hledají opravdoví přátelé, přátelství v Brně měla větší hloubku, byl to příjemný pocit. Zůstalo mezi námi takové pouto, jako že jsme Brňáci. Dokonce s americkými přáteli.“*

Respondent CC: „*Měl jsem spoustu kamarádů* [v Brně]*... Většina kamarádů byli studenti* [Češi]*, měli málo peněz a když jsme se sešli, nikdo toho u sebe moc neměl, ale všechno se dalo na stůl, peníze, cigarety a všichni jsme se o to podělili, bylo to fajn. ...Měl jsem tehdy* [v Brně] *pár velmi dobrých českých kamarádů, ale kromě toho dva velké kamarády mezi Američany.“*

Pro období po příjezdu do ČR je u všech respondentů charakteristické vytvoření dvou okruhů přátel, česky hovořících a anglicky hovořících. Podle mého názoru se jednalo o určitou „strategii“ pro vytvoření sociálního zázemí v nové zemi. Přátelské kontakty s Čechy tak poskytly možnost integrace do české společnosti, kde znalost jazyka hraje nesporně velmi důležitou roli a vybraní respondenti si tuto důležitost uvědomovali. Přátelské kontakty s jinými Američany a dalšími anglicky hovořícími cizinci, expaty, naopak znamenaly způsob udržování vlastní kultury v kulturně značně odlišném prostředí v ČR.

7.4.2 Přátelské okruhy v současnosti

V současnosti jsou motivace a způsoby udržování přátelských kontaktů u všech tří respondentů odlišné. Respondent AA nadále udržuje kontakty s oběma okruhy svých přátel. Nadále se setkává s okruhem česky hovořících přátel i s přáteli z řad expatů, jen s menší frekvencí. Méně časté setkávání s přáteli obecně lze v tomto případě přisoudit starosti o vlastní nukleární rodinu a pracovní vytíženosti.

Respondent BB se setkává častěji s českými přáteli, na ně se především orientuje. Kromě expatů, které zná již dlouhou dobu a s nimiž udržuje kontakty, nevyhledává nové přátele z řad anglicky hovořících cizinců žijících v ČR. Nerozšiřuje sice okruh svých amerických a anglicky hovořících přátel, ale vztahy s expaty vyhledává a udržuje.

Respondent BB: „...teď mám více českých přátel. Je pravda, že mám pár kamarádů z řad expatů... Žijí v ČR už mnoho let, hovoří česky, něco tady vybudovali. ...Já si nevybírám přátele podle národností, vybírám si přátele podle společných zájmů... ...ale je pravda, že mám nejbližší přátele z řad cizinců a to zejména těch, kteří tady již žijí dlouhou dobu, všichni mluvíme běžně česky. ...Všichni moji [američtí] *kamarádi se rádi schází se svými americkými nebo alespoň anglicky mluvícími známými, ale na druhou stranu jsou ve společnosti svých českých známých naprosto v pohodě, jsou schopni konverzovat v češtině. Nemám problém*

stýkat se také s dalšími cizinci, ale takoví ti expati, co přijeli nedávno a chovají se hulvátsky, tak s těmi se většinou potkám jen jednou a nenazýval bych je svými přáteli.“

Respondent CC, sám ženatý muž, naproti tomu vyjádřil jisté zklamání z okruhu svých českých přátel. Podle jeho názoru Češi přistupují k přátelství jinak, nejsou schopni vhodně skloubit partnerské vztahy a starost o rodinu s udržováním přátelských vztahů. Z toho důvodu se více orientuje na přátelské kontakty s Američany a expaty.

Respondent CC: „Je to zvláštní, čím jsem tady déle, tím méně přátel mám mezi Čechy, protože udržet s nimi přátelství je hodně náročné, zvlášť když se teď usadili. Rodiny žijí více méně přátel, někde v okrajových částech Prahy. …Moji čeští přátelé mají zvláštní vztahy se svými partnery, o to je složitější se scházet, protože se mi zdá, že když jim to nefunguje ve vztazích, tak nejsou schopni ani udržovat přátelství….Stal jsem se součástí jakési americké subkultury, jsem spokojený se svými americkými přáteli, vídáme se často, ale bez složitého plánování, spontánně. …Asi nad tím spousta lidí kroutí hlavou, proč sem ti Američané jedou přes půl světa, když pak kamarádí zase jen s Američany. …prostě to člověk potřebuje a chce být mezi svými. Je to jedno, že mluvím jazykem, že mluvím česky, stejně se scházím hlavně s Američany.“

Okruh přátel si každý z respondentů volí podle svých představ o podobě přátelství, fungování přátelské skupiny a požadavku na zázemí, které mu má přátelská skupina v České republice zprostředkovat. Z výpovědí respondentů vyplynulo, že primárně nevolí své přátele podle „národnosti“[75], ale rozhodující je kultura a mentalita. U všech se potvrdila trvalá váha přátelského okruhu Američanů a expatů.

Všichni respondenti mají dva přátelské okruhy – okruh českých a okruh anglických mluvčí. Tyto okruhy se příležitostně propojují, zejména při příležitostech oslav organizovaných respondenty. Mezi anglickými mluvčími respondenti preferují ty, kteří stejně jako oni přicestovali do ČR v polovině 90. let 20. století a jsou z jejich vlastního hlediska v ČR „starousedlíky“. Podoba přátelských vztahů a frekvenci přátelských kontaktů jsou u respondentů různé, ale nerozhoduje, zda uzavřeli manželství s Češkou, nýbrž časový prostor pro setkávání.

[75] Měřeno volbou: Američan, anglicky mluvící expat – Angličan-Brit, Čech

U všech respondentů jsou za „největší“ přátele považováni Američané a případně anglicky mluvící expati, a to bez ohledu na reálnou frekvenci jejich kontaktů s americkou a českou přátelskou skupinou. V americké přátelské skupině si vytvářejí prostor pro reprodukci vlastní kultury a reprodukci vědomí sounáležitosti s krajany. Tyto skupiny podle mého názoru dávají prostor pro formování americké diaspory v ČR.

Na otázku organizovanosti skupiny Američanů a expatů žijících v Praze odpověděli respondenti BB a CC shodně, že se jedná převážně o spontánní setkávání. Spontánní jsou setkání na úrovni přátelské skupiny i na úrovni širší skupiny známých, která se vytváří při hospodských posezeních u sportovních přenosů i při příležitostech nejrůznějších „party“ (na nichž mohou být i Češi).

Respondent BB*: „Nejsem si jistý, zda se ostatní Američané nějak organizují, já se ničeho takového neúčastním. Je pravda, že mezi přáteli jsem to často já, kdo svolává setkání, ale to je hlavně proto, že se rád bavím a mám rád společnost. ...Jedná se spíš o srazy, než organizovaná setkání.“*

Respondent CC: „*...Těch příležitostí* [k setkávání expatů] *je hodně, hodně lidí sleduje sportovní utkání, golfovou ligu, ligu amerického fotbalu, schází se i v hospodách, to není jen pro Američany, většinou jsou tam ale anglicky mluvící, hlavně Američané a Britové. ...na každou party, kam jsem pozvaný, chodí hlavně Američané a Angličané společně, je to zhruba půl na půl.“*

7.4.3 Význam přikládaný státním a náboženským svátkům

K oslavám tradičních svátků obou zemí se respondenti vyjadřovali různě, respondent AA s potěšením slaví se svou rodinou a přáteli svátky jak své rodné země, tak české svátky. Respondent BB zaujímá relativně neutrální stanovisko, pokud je pozván na oslavu, tak se jí rád zúčastní, ale sám se aktivně na přípravách nepodílí. Respondent CC zaujímá k oslavám svátků a rodinných výročí negativní stanovisko v případech, kdy je oslava spojena s cestou do Brna k rodičům jeho manželky. Naopak oslavy všeho druhu pořádané v Praze pro přátele a známé s radostí organizuje.

Respondent AA: *„Slavíme všechny české svátky, teď o Velikonocích jsem vzal syna svých amerických známých na „hody, hody, doprovody“…Americké svátky slavíme také… „Vánoce slavíme oběma způsoby, na Štědrý večer jdeme do restaurace na slavnostní večeři a Ježíšek nám zatím doma nadělí dárky. Druhý den, 25.12. jedeme do Mníšku, tam mají krb a tam nám nechává dárky Santa Claus. Manželčiným rodičům se tato verze líbí, jsou rádi, když k nim přijedeme. Všechny svátky slavíme v Mníšku, hlavně v rodinném kruhu. Známe zveme jen občas, pokud nemají s kým slavit. …Oslavu Dne nezávislosti neslavíme, pokud jsme zváni, rádi jdeme na pořádanou recepci, ale jinak to neslavíme. Halloween slavíme hlavně kvůli dceři, většinou to spojíme s návštěvou známých.*

Respondent BB: „*Snad jediné, co se za ta léta velmi ujalo, je oslava Díkuvzdání. …Loni jsem byl asi na pěti oslavách Díkuvzdání, viděl jsem pět pečených krocanů, ale jsem vegetarián, takže jsem si užíval spíše to ostatní jídlo a atmosféru. Bylo to celkem autentické, protože oslavy připravovali moji američtí kamarádi, přestože tam bylo spoustu Čechů. Měl jsem pocit, že jsem ve Státech. Díkuvzdání je asi můj nejoblíbenější svátek, protože ta oslava není zatížená žádnými náboženskými symboly. Vánoce jsou hrozné, to vždycky trpím. Je to čas náročný na emoce, je téměř nutné, aby se rodiny sešly. Díkuvzdání je spíše oslava s přáteli, je to více v klidu, já už jsem si zvykl, že se uvidím s přáteli, dobře se pobavíme, dáme si pivo. Oslava Dne nezávislosti je také důvod pro uspořádání párty. Pak je tady ještě jedna akce, té já se moc neúčastním, ale je to hlavně pro expaty a říká se tomu „Chicken day“* [Den kuřete], *kdy se konzumuje kuře, ale je to sraz spousty různých lidí u mých známých, tam mě to moc neláká.“*

Respondent CC: „*Když si vezmu narozeniny, jmeniny a svátky - Vánoce a Velikonoce, jezdíme tam* [do Brna k rodině manželky] *nejméně jednou měsíčně. Snažím se ignorovat jmeniny, abych je nemusel slavit, říkám manželce: Jsem Američan, my jmeniny neslavíme. Pokud nejsme jinde u rodiny tam* [v USA nebo v Itálii], *musíme jet do Brna. Tam se k večeři smaží kapr, pro ty co nejí kapry se podává smažený sýr. Navrhoval jsem řízek, ale na Štědrý večer se prý nesmí maso…. Všechny svátky slavíme tradičně po česku, jen Díkuvzdání slavíme tradičně po americku. Pozveme přátele a je z toho velká akce.“*

V rozhovorech byla mimo jiné zmíněna skutečnost, že americké státní (v případě USA je žádoucí označovat je za federální) svátky se slaví většinou v pracovní den a s výjimkou Vánoc[76] nejsou vázány na náboženskou tradici.[77]

Respondent AA: „*Když jsem pracoval* [pro vládu]*, tak jsme měli volno na české i americké státní svátky. Teď nemám volno na žádné svátky, protože když mají Češi volno, Američané pracují a naopak. Všechno slavíme o víkendech. Když je práce, tak se to prostě musí udělat, nezávisle na svátcích.*"

Respondent BB: „*Co se týče oslav* [amerických státních] *svátků, tak v tomto je pro mě problém brát si volno…. Moji čeští kolegové naše* [americké] *svátky neslaví a já jsem v práci, když oni jsou v práci.*"

Respondenti ve svých výpovědích reflektovali a odlišovali tradici svátků státních (amerických a českých), církevních, lidových a nově vznikajících ve skupině expatů.

Státní svátky České republiky v jejich interpretacích nenabyly konkrétní podoby – zcela v souladu s postoji české veřejnosti – považují je za příjemný den volna. Naopak Díkuvzdání[78] patří pevně do výročního kalendáře svátků, které slaví podle amerických tradic se všemi rekvizitami, a to nikoli v soukromí, ale v přátelském okruhu nebo dokonce v širším okruhu známých. Den nezávislosti je příležitost pro pořádání „party" u všech tří respondentů. Oba tyto svátky jsou v povědomí respondentů pevně spjaty s americkou společností. Fungují jako významný integrační činitel. Patří k těm kulturním projevům, které respondenty propojují se zemí původu a na nichž manifestují svoji identitu.

[76] Vánoce se slaví 25. prosince a jsou uznávaným státním svátkem „Christmas Day" – uvádí se jako oslava narození Ježíše.

[77] S výjimkou Nového roku, Díkuvzdání, Dne nezávislosti, Dne veteránů a Vánoc se federální svátky slaví v pondělí. I v tomto případě jsou to však pouze státní zaměstnanci, kteří mají automaticky volno z práce, ostatní pracující mohou, ale nemusí od svých zaměstnavatelů dostat den volna. Celkem se jedná o 11 federálních svátků: 1. ledna - Nový rok; třetí pondělí v lednu – Výročí narození Martina Luthera Kinga,jr.; třetí pondělí v únoru – Výročí narození George Washingtona (Prezidentský den); poslední pondělí v květnu – Den uctění památky padlých vojáků z občanské války; 4. července – Den nezávislosti USA; první pondělí v září – Den práce; druhé pondělí v říjnu – Kolumbův den; 11. listopadu – Den válečných veteránů; čtvrtý čtvrtek v listopadu – Den díkuvzdání; 25. prosince – Svátek vánoční. Jednou za čtyři roky se 20. ledna po volbě prezidenta slaví Den uvedení do úřadu.

[78] Fotografie z přípravy tradičního pokrmu pečeného krocana jsou součástí příloh

Církevní svátky spojili respondenti s Vánocemi a Velikonocemi. Zatímco Vánoce v jejich podání ztratily prostorovou rozdílnost a uchovaly si emocionální vazbu na rodinný okruh, české Velikonoce jsou vnímány v kulturním koloritu českých lidových tradic, tedy jako projev jiné tradiční kultury. V tomto případě se respondenti AA a CC přizpůsobili a slaví je s rozšířenou rodinou svých českých manželek, respondent BB Velikonoce neslaví. Další příležitostí k uspořádání oslavy je v USA tradiční „Halloween", jež v americké tradici nahrazuje v jiných kulturách stále významný den uctění památky zesnulých. Tento, dnes již sekularizovaný, „svátek" všech svatých připadá na noc 31. října a k jeho hlavním charakteristikám patří večerní pochod masek od domu k domu s „koledováním" sladkostí, vydlabávání přerostlých dýní a případně strašení (atrakce, hororové filmy apod.). Při této příležitosti se zejména děti zabaví oblékáním masek a soustřeďováním sladkostí, v Praze se koná nejznámější pochod masek v Praze - Nebušicích, ale další doprovodné akce se konají i v jiných částech Prahy a ČR.[79]

K výjimečným příležitostem, kterých se dva ze tří respondentů v ČR v minulých letech účastnili, patří slavnost kuřat – „*Chicken Day*"[80]. Tato tématická party, vznikla v přátelském okruhu respondenta CC a rozšířila se v komunitě expatů v Praze. Je spjatá s konzumací doma připravených pokrmů z kuřecího masa v parku na Petříně. Pod rozkvetlými třešněmi na 1. máje probíhá soutěž o nejchutnější pokrm a je zároveň společenskou akcí expatů s prvky české prvomájové tradice polibku pod třešní. Integruje expaty a nikoli pouze Američany. Je potvrzováním výlučnosti skupiny imigrantů, jejichž spojujícím článkem je vedle jazyka i v ČR zaujatý sociální status. Účast respondentů na „slavnosti kuřat" je potvrzením příslušnosti k této skupině transnacionálních migrantů.

Všichni tři respondenti se shodli, že nejbližší přátele našli v době po příjezdu do ČR mezi dalšími Američany, případně expaty, žijícími v České republice. Tato dlouholetá přátelství jsou pro respondenty důležitá a trvají dodnes. Považuji za důležité zmínit, že všichni respondenti charakterizovali své nejbližší přátele jako anglicky hovořící cizince dlouhodobě žijící v ČR s dobrou znalostí českého jazyka. Ve skupině expatů pravděpodobně tedy existuje dělení na „starousedlíky" a „nováčky", jak se o tom nepřímo zmínil respondent BB.

[79] Program loňských akcí u příležitosti oslav „Halloween" je součástí přílohy
[80] Fotografie z 10. ročníku, který se konal v květnu 2007, jsou součástí příloh

Žádný z respondentů se nebrání kontaktům s většinovou společností, ale v současné době jim již každý přikládá jinou důležitost, což vyplynulo jednak z porovnání výpovědí jednotlivých respondentů mezi sebou a v rámci výpovědí každého respondenta také porovnáním situace po příjezdu do ČR a současnosti. Je zřejmé, že okruh přátel hraje v životě Američanů žijících dlouhodobě v ČR důležitou roli, ale jejich přístup k širší skupině přátel se mění v závislosti na zkušenostech a momentální situaci jednotlivců. Většina setkání přátel probíhá nepravidelně a bez náročné organizace. Američané dlouhodobě žijící v ČR podle výpovědí nelpí na svých původních tradicích a i v tomto ohledu se přizpůsobili českému prostředí.

7.5 Názory a zkušenosti z pobytu v ČR

7.5.1 Životní strategie – srovnání ČR a USA

Srovnání životních strategií v obou sociálních polích, v nichž se respondenti pohybovali, se vztahovalo ke třem otázkám: otázce sociálních jistot, pracovní kázně a v globálním pohledu k otázce ekonomického a společenského rozvrstvení obyvatelstva. Z řady reflexí české společnosti a srovnání české a americké společnosti uvádím dva typické výroky.

Respondent BB: „*Lidé se tam* [v USA] *musí hodně snažit, aby si udrželi určitý životní standard. Myslím tím, že tady není tolik bohatých, ale ani tolik chudých, jako by ty rozdíly mezi lidmi tady nebyly tak markantní. Všichni mají zdravotní pojištění, nikdo není úplně bez pomoci, pokud pomoc potřebuje nebo hledá. Celkově se zde myslím žije dobře, nebo více lidí si žije celkem dobře, v porovnání s jinými místy, které jsem měl možnost navštívit. Samozřejmě i tady se musí lidé uskromnit, ale jsem toho názoru, že skromný život je v pořádku, raději ať je střední vrstva širší, ať je na tom více lidí relativně dobře, než aby vznikaly ty obrovské rozdíly, které lze vidět například ve Státech.“*

Reflexe sociální diferenciace dvou společností: společnosti země původu (USA) a země přijímací (ČR) je ve výpovědích velmi zřetelná. Tito příslušníci americké střední vrstvy vnímají českou společnost jako společnost s méně viditelným sociálním rozvrstvením, jako společnost s široce obsazenou „střední“ vrstvou. Do této vrstvy zařazují většinu občanů ČR. Rovnostářská česká společnost, společenský okruh lidí z většinové společnosti s nímž se zejména v Praze stýkají a existence zdravotního a sociálního zabezpečení jim zřejmě úplně

neumožňuje registrovat postupující sociální a ekonomické propady stále širších skupin obyvatelstva v ostatních částech ČR.

Na druhé straně ovšem skutečnost „odcizení“ společnosti, sobeckost v přístupu k druhým jim neunikla, stejně jako laxnější přístup k práci, menší potřeba angažovanosti v ní a ochranitelský přístup Čechů k vlastnímu volnu.

Respondent AA: „*…Myslím, že životní úroveň a kvalita života je tady velmi dobrá. Nikdo tady nikoho moc nelituje, není tady prostor pro nějakou sebelítost, žije se tady podle pravidla: „Každý svého štěstí strůjcem.“ Lidé si váží práce, ale také si váží svého volného času, skoro nikdo nezůstává déle v práci dobrovolně, raději jdou domů k rodině. Nechtějí pro firmu obětovat svůj čas s rodinou. Znám spoustu lidí v USA, hlavně v oblasti Washingtonu D.C., kteří se považují za spasitele své firmy a snaží se ukázat, kolik jsou toho ochotni pro firmu obětovat.“*

7.5.2 Názory na českou společnost a její příslušníky

V reflexi na současnou českou společnost uvedli respondenti několik pozitivních i negativních charakteristik, ze kterých je zřejmá dobrá obeznámenost se situací v české společnosti současnosti. K tomu jistě napomáhá každodenní kontakt s Čechy v pracovním prostředí, časté setkávání s Čechy ve volném čase často a v neposlední řadě fakt, že dva ze tří respondentů založili rodiny s českými ženami.

Respondent AA: „*Já to* [vztah k české majoritě] *cítím jako lásku a nenávist v jednom. Mám to tady hrozně rád, ale některé věci nemohu ani vystát… .Podle mne jsou Češi pasivní, ale umí být také pasivně agresivní, také značně zákeřní. Ne že by měli vyjít do boje proti některému ze svých sousedů, to určitě ne, nejsou hrozbou v tomto ohledu. Prostě jsem přišel z jiného prostředí. U nás si každý všechno snaží vyříkat z očí do očí, ale pokud je ohrožena rodina, tak se prostě pustí do boje. Tato kultura to nemá takto nastavené. Je tady nedostatek morálky a tím myslím, že se tady stále lidé řídí rčením: „Pokud neokrádáš stát, okrádáš svou rodinu.“ Korupce se pořád jen zhoršuje. S tím já mám prostě problém, dost mě to deprimuje. Někdy mám pocit, že se Češi snaží své vlastní problémy generalizovat a poukazovat na to, že také v Americe je korupce, protože tam byly odhaleny a odsouzeny osoby z vlády nebo místních samospráv, které se dopustily korupčního jednání. Myslím, že to je dáno komplexem malé země, kdy lidé pořád srovnávají a hledají chyby na těch ostatních zemích, z komentářů*

typu: „no v Americe to taky není všechno jen růžové… Doufám, že až se tady vytvoří pravá elita, která bude mít kromě peněz taky nějaké schopnosti , snad se tady změní poměry a bude se více dbát na etické chování, obnoví se zásady a pravidla, podle kterých se bude obchodovat. Ale bohužel zatím je trend, že ti co tady v Česku hodně zbohatnou zemi opouští.“

Respondent BB: „*Myslím, že zájem o to, co se v regionu děje nějak zastínila Evropská unie a NATO, po té, co jste tam vy a sousední země vstoupily, už se nikdo o nic nezajímá. Nikdo se neptá, co se tady děje, už se to tak masově nesleduje. …Asi mám zkreslený pohled, možná jen ti lidé se kterými pracuji se o dění tady nezajímají, nezajímá je politika. Jsem toho názoru, že ten zájem hodně opadl také s odchodem prezidenta Havla. Jako by to tehdy bylo důležité, ale teď už to nikdo neřeší.“*

Respondent CC: „*Češi mi v dnešní době připadají hodně neupřímní, neříkají co si myslí, nebo spíš si myslí jedno, ale říkají něco jiného. …Obecně si ale myslím, že se lidé v české společnosti k sobě nechovají hezky, jsou sobečtí a nacionalističtí. Tím nemyslím, že by byli nacionalisté, ale spíš řeší jen sebe, problémy své země, neumí se přenést za hranice, jsou zahledění do sebe. České rodiny jsou na jednu stranu hodně uzavřené, ale přitom to v nich úplně nefunguje. Mám spoustu známých, kteří se svými rodiči vůbec nevychází. Na druhou stranu se rodiny schází na chalupách a dávají si v rámci rodiny spoustu úkolů, rozdělují si práci a podobně. Na vztahy se moc nehledí, jde jim hlavně o to, aby se měli dobře, aby měli dobrá zaměstnání a přitom vztahy často nejsou dobré, nefungují. …Lidé si stěžují na korupci a pomlouvají vedení města, ale pro běžného občana je tady život jednoduchý. …Lidé jsou hodně konzervativní. Všechno je teď součástí jakéhosi středního proudu, nikdo a nic nevybočuje, je to dost nudné.“*

7.5.3. Názory české majority na Američany a USA z pohledu respondentů

Zajímavé bylo srovnání názoru na českou společnost z doby příjezdu do ČR, kdy respondenti BB a CC uvedli, že jim Češi v té době připadali přátelští a otevření. Mají pocit, že prvotní radost a euforie z přítomnosti Američanů v ČR u většiny příslušníků majority od té doby odezněly.

Respondent AA: „*Česko je malá země. Když jsem tehdy přijel, slovo Amerika mělo v neformálním rozhovoru význam něčeho skvělého, super, toho nejlepšího. V současné době už se to v tomto kontextu neslyší.*“

Respondent BB: „*Myslím, že v minulosti byly vztahy Američanů a Čechů jako „milostný vztah“, spousta Čechů žije v USA, takže mnoho rodin má své členy tam i tady. Kromě toho asi poválečná generace a generace konce 60. let měla k Američanům vřelý vztah. Kromě těch, co emigrovali měli společné také osvobození a konec války, vztahy obou národů před válkou byly také velmi vřelé. Pak v počátku 90. let to bylo podobné, taková euforie, bylo to pro nás Američany celkově příjemné. Ale teď už to tak není, svět se asi rozdělil na dva tábory. Buď si myslí, že jsme naprosto skvělí a obdivují téměř cokoliv, co člověk udělá, nebo tě považují za úplného „zmetka“.*“

Respondent CC: „*Když jsem poprvé přijel, měl jsem pocit, že jsou všichni Češi přátelští. Vždy, když jsem vyrazil ven, někoho jsem potkal, s někým jsem se seznámil, každý se mě ptal odkud jsem, co dělám, kde učím…. …Čím jsem tady déle, tím méně se mi tu líbí, protože všechno to, proč jsem sem přijel a proč se mi tady z počátku líbilo, už je pryč. Není tady stejná svoboda a pohoda, jako byla dřív. Je to tady teď mnohem složitější, člověk si nemůže zdaleka dělat co dřív.*“

Podle výpovědí respondentů BB a CC mají příslušníci většinové společnosti určitou stereotypní představu o Američanech, kterou respondenti vnímají jako negativní.

Respondent BB: „*A to že jsem cizinec* [v ČR] *mi v mnohém pomohlo, ale také v mnohém to mou práci komplikovalo. … Už je to součástí mého životního stylu, už jsem si zvykl, že mohu v některých situacích mít jako cizinec výhodu, ale taky jsou proti cizincům lidé tady dost zaujatí, zvlášť proti Američanům. Myslím, že nás lidé trochu škatulkují, každý Američan je „zmetek“, všichni jíme u Mc´Donalda, jezdíme v červených kabrioletech a máme blonďaté přítelkyně. A v autě ještě při řízení hrajeme na kytaru…. Je to opravdu s podivem, protože s pop-kulturou jsem nikdy neměl nic společného, ani tam* [v USA]*, ani tady, ale jsou to stereotypy a takto nás spousta lidí vidí.*“

Respondent CC: „*Jako učitel ve škole jsem byl obklopen lidmi. Měl jsem spoustu kamarádů, ale myslím, že jim šlo občas o to, aby se mohli pochlubit, že se kamarádí s Američanem, bylo*

nás v Brně jen pár, byli jsme zajímaví. … V práci [v jazykové škole v Brně] *to ušlo, ale bylo jasné, že Američané tady nebyli na to, aby učili angličtinu, měli jsme učit konverzaci, žádné „vážné" učení a gramatiku nám nenechávali, to učili čeští učitelé s doktorátem z filozofické fakulty."*

7.5.4 Vnímání vlastní identity respondentů

Vybraní respondenti dlouhodobě žijí v České republice. V průběhu svého pobytu se pevně ukotvili na trhu práce a dosáhli pokročilé znalosti českého jazyka, což jim umožnilo přizpůsobit se české společnosti a vytvořit si novou identitu. Lze předpokládat, že využívání nové identity v běžném životě je dále umocněno spíše negativním vnímáním Američanů ze strany většinové společnosti. Podle situace a potřeby využívají svou původní americkou identitu, která se dostává ke slovu při setkáních s jinými Američany nejen v pracovním procesu, ale také při přátelských setkáních.

Respondent AA: „*Když jsme ještě byli v Brně, byl jsem z nich* [přátel expatů] *první, kdo mluvil Česky, oni se teprve učili, já jsem to uměl už když jsem přijel. Takže jsem pro ně byl důležitý článek pro konverzace s děvčaty, byl jsem pro ně jako bůh. Překládal jsem jim.*
Proto jsem neměl před konkurencí … pocit méněcennosti, věděl jsem, že jsem schopen mnohem lépe zprostředkovávat obchody v ČR, protože jsem znal českou mentalitu a mluvil jsem česky. …Vůbec bych o sobě neřekl, že jsem typický Američan. …Nesnažím se nijak schovávat nebo zatajovat fakt, že jsem Američan, ale ani se s tím nijak nechlubím."

Respondent BB: „*A navíc v té době* [v 90. letech] *tady Američané byli oblíbení, tehdy nás ještě lidé měli rádi, ne jako teď…. Je pravda, že společnost ve Státech je mnohem heterogennější než zde. Mně zdejší poměry vyhovují, přesto že jsem zde cizinec a to má svoje úskalí, výhody a nevýhody. …Proto když cestuji, říkám vždycky, že jsem Čech. Pak už nikomu nevadím, nepoznají, že mám přízvuk v češtině, a pro mě je to tak jednodušší. Nemám potřebu všem okolo sebe zdůrazňovat, že jsem Američan. …Někdy se snažím schovat fakt, že jsem cizinec, Američan. …Nevím, jestli bych dokázal žít ještě někde jinde. Tady už se dokáži orientovat v lidech a v jejich kultuře, znám to tady lépe než kdekoliv jinde. Asi od přírody se tady cítím dobře, vím, že lidi kolem sebe dokáži odhadnout, jejich činy, způsob rozhodování, jestli mluví pravdu atd."*

Respondent CC: „*Můj nadřízený je Američan a bude si k sobě* [po mém odchodu] *hledat také Američana, aby v něm měl oporu, bude se pak cítit, že má vedle sebe někoho, s kým si dobře rozumí. Jestli sežene někoho, kdo mluví dobře česky, to si nejsem jistý. Pro mě to má obrovskou výhodu, že mluvím česky, proto si zaměstnanci nemohou povídat za mými zády….Ale můj nadřízený to asi nebude považovat za tolik důležité, hlavně že to bude někdo, s kým si bude rozumět.*“

Z rozhovorů vyplynulo, že po příjezdu byli respondenti přivítáni většinovou společností přátelsky a se zájmem, což tito Američané přičítají novosti daného fenoménu – Američanů žijících v ČR a pokud znali historii i přátelským vztahům Čechů k Američanům v minulosti. V průběhu pobytu jejich identitu, kulturu a postoje svým způsobem ovlivnila realita v ČR. Jsou si toho vědomi a podle výpovědí je ovlivněn také pohled na sebe sama a na společnost v USA. Jejich identity se dotýká také změna stanoviska české veřejnosti k Američanům, a přestože zůstali Američany, naučili se podle aktuální potřeby komunikace s dalšími „cizinci“ pracovat nejen se svou americkou a transformovanou identitou, ale i s identitou českou. Jsou často zklamáni, pokud jsou jim z řad příslušníků české většiny připisovány atributy „typického Američana“ vycházející ze stereotypních představ.

7.6 Plány do budoucnosti

7.6.1 Pracovní kariéra a návrat do USA

V odpovědi na otázku týkající možností zaměstnání v USA připustili respondenti BB a CC, že o této možnosti uvažují. Respondent AA zvažuje změnu působiště, ale připouští stěhování po Evropě a o návratu do USA neuvažuje. Chce zůstat poblíž své rozšířené rodiny v ČR a o manažerské pozici v zahraničí by uvažoval tehdy, pokud by přišla finančně zajímavá nabídka. Respondent BB momentálně dokončil velký projekt a zvažuje další činnost v oboru filmového průmyslu. Jednou z možností by byl projekt v USA, pokud by jeho návrh uspěl.

Respondent BB*: „…jsem v kontaktu s lidmi z branže a momentálně se tam rozjíždí pár projektů, jejichž součástí bych mohl být. Ve filmařině je to vždycky o nápadech, které lze zrealizovat v rámci určitého projektu a já mám takových nápadů více, rád bych se tam vrátil* [do Dallasu] *a něco vytvořil. Doufám, že se mi něco podaří, samozřejmě rád bych ve Státech něco natočil, to se mi zatím nepodařilo, ale na festivalu jsem se seznámil se spoustou lidí a to*

mi otevřelo dveře k informacím, financím a projektům, na kterých bych se rád podílel. …Taky vím, že moje rozhodování o budoucnosti bude záviset právě na pracovních nabídkách a možnostech…. …Moje práce je velmi zajímavá, ale jakou mám budoucnost to opravdu nevím.“

Respondent CC již naplánoval návrat do USA na konec roku 2010. Jedná se o pozici v mateřské firmě v San Francisku[81], u jejíž pobočky v Praze respondent CC pracuje již 9 let. Od své volby si slibuje postup v kariéře s možností pravidelných služebních cest do ČR, možnost návratu na vyšší pozici v pražské pobočce a rozšíření znalostí v oboru.

Respondent CC*: „…moje kariéra tady je na vrcholu. Mohl bych se pokusit o nějakou vrcholovou funkci v oboru u jiné firmy tady v Čechách, ale to není můj záměr. Pokud bych zůstal tady v ČR, mohl bych rovnou zůstat u své současné firmy, protože dělám práci, které rozumím a která mě baví. U jiné firmy bych nebyl ani šťastnější, ani bych na tom nebyl lépe finančně. V současné době si ale myslím, že pokud chci postoupit nebo ani ne postoupit, ale naučit se v oboru něco nového, musím kvůli tomu odjet do San Franciska, do mateřské firmy.“*

Respondenti se v průběhu rozhovorů zmínili o svých pocitech, týkajících se finančního ohodnocení za vykonávanou práci. Přes rozdílná zařazení v rámci českého pracovního trhu se respondenti shodli, že za své pracovní výkony by mohli být lépe ohodnoceni. Ve dvou případech se vyšší finanční ohodnocení vázalo na odchod z ČR, v případě respondenta BB se jednalo o změnu žánru filmové tvorby, ale za cenu profesního propadu.

Respondenti BB a CC v souvislosti s pracovními plány do budoucna připustili možnost odstěhovat se zpět do USA. Na rozdíl o respondenta BB má respondent CC již konkrétní plán, kde bude v USA v nejbližší budoucnosti žít.

Respondent BB: *„Kdybych si měl vybrat místo pro život v USA, určitě bych se nevrátil do Arlingtonu. Už dlouhou dobu jsem uvažoval o New Yorku, myslel jsem, že přijde nutkání se tam odstěhovat. …Čekal jsem, až se to ve mně ozve, New York je bezvadné místo, plné kultury, pořád se tam něco děje a čekal jsem, že když jej navštívím, že mě to osloví, že si řeknu: „Tady teď budu nějaký čas žít.“ Ale zatím se tak nestalo, nic mě tam netáhne…. Žije tam hodně*

[81] Ve státě Kalifornie, USA

cizinců, je tam česká komunita. …tam [při návštěvě v USA] *jsem si uvědomil, že každodenní život tady je záživnější. …teď jsem tady spokojený. Další místa jako Kalifornie mě vůbec nelákají. …Myslím, že pokud se člověk rozhodne žít v zahraničí, musí být připravený postarat se sám o sebe, nemá se na koho spolehnout, pokud jsou všichni blízcí daleko. Zachránit se může člověk jen sám. Takže vlastně nevím, jestli tady zůstanu nebo ne, třeba potkám budoucí partnerku a bude to vyřešené.“*

Respondent CC: „*Rozhodně v centru* [San Franciska se usadím], *jsme lidé z města, nechci bydlet někde na okraji, tam bychom se vůbec necítili dobře. …Manželka se těší, ale zároveň má trochu obavy, jak to tam bude fungovat. Není jako většina českých manželek mých kamarádů, které rezolutně odmítají se odstěhovat do USA. …Moje manželka je nervózní, že tam nebude mít žádné české přátele, připomíná mi, že přesto že žiji v Česku, mám tady spoustu amerických přátel a ona tam nebude mít takové zázemí, svoji komunitu. Ale myslím, že to bude nakonec v pohodě. Určitě to bude fajn, najdeme tam Čechy a všechno bude v pořádku. Celkem se na to těším, že si tam vytvoříme zázemí, najdeme české přátele, budeme se scházet, protože to nás s manželkou baví, trávíme hodně času s přáteli.“*

Překvapilo mne, že oba respondenti zdůraznili důležitost setrvání v kontaktu s Čechy po přestěhování do USA, což je u respondenta BB hypotetická úvaha a u respondenta CC reálný plán, jež hodlá naplnit po svém odjezdu z ČR.

Respondent AA neplánuje návrat do USA, ale nebránil by se případnému rozšíření transnacionálního pole o další západoevropskou zemi.

Respondent AA: „*Já se tam* [do USA] *nechci vrátit. Moje manželka by ráda odjela z Česka, je tady z té situace celkově otrávená.“*

7.6.2 Přání týkajících se rodiny a celkového zázemí v blízké budoucnosti

Na dotazy o plánech do budoucna pro rodinu, děti a sebe se respondenti vyjadřovali následovně:

Respondent AA: *„Pro sebe a pro svou manželku si přeji, abychom našli místo, kde budeme spokojeně žít, chceme si koupit dům někde u moře, chceme cestovat a já bych rád psal knihy. Už strašně dlouho mám přání psát knihy. …určitě bych to chtěl zkusit. Pro svou dceru si přeji, aby měla to nejlepší dostupné vzdělání. …v budoucnu bych jí chtěl dát možnost studovat v Anglii nebo v USA…. Jen si přeji, aby tu možnost měla. Já jsem takovou možnost neměl, rodiče neměli dost peněz… Očekávám, že se bude snažit, bude studovat a bude mít dobré známky, ne jako já. …Co dalšího si přeji pro její budoucnost? Aby měla zájem poznávat nové věci, země, kultury. Už teď hovoří plynule česky a anglicky, učí se francouzsky. ...Jen bych si přál, aby se věnovala také nějakému týmovému sportu. Vlastně bych si přál, aby uměla hrát na jeden nástroj, mluvila alespoň jedním cizím jazykem a hrála v nějakém družstvu.“*

Respondent BB: „*Můj život se dosud neřídil penězi, žil jsem ze dne na den… …Teď bych ale rád už měl své hnízdo a zaopatřil se tak, abych peníze nemusel řešit. Mám tolik práce, že to snad vyjde. ...Jedno vím ale jistě, rozhodně bych nechtěl začínat od začátku v jiné profesi. Stálo mě to hodně úsilí dojít až sem a spolupracuji s nejlepšími lidmi z filmařské branže v Česku, takže laťka je hodně vysoko. ...Dostávám se do věku, kdy často rekapituluji svůj život, dívám se zpět a říkám si, že těsně před čtyřicítkou bych měl asi vážněji uvažovat o tom, co bude dál, přece jen tady nebudu věčně. Už tady žiji 17 let a to je dost velká část mého života. Zatím se nikam nechystám, rozhodně ne do konce tohoto roku. …Ale možná je nejvyšší čas pro vážnější vztah. Ještě nevím, ale jsem se sebou spokojený a mám dobrý pocit z práce, kterou dělám, tak bych si možná mohl hledat českou přítelkyni. …Chci být s někým, kdo bere vztah v klidu…. Myslím si, že mě by vyhovovala dívka s úsměvem na tváři, více v pohodě. Nehledám drama.“*

Respondent CC: *„Uvidíme, jak to* [se synem] *bude v USA, začne tam chodit do školy a asi budeme doma hodně mluvit česky, abychom u něj češtinu udrželi. Bude to náročné, navíc chci aby věděl, kde je doma, nechci se pořád stěhovat. Chci aby měl kamarády a nemusel měnit školu. Nechci, aby měl problém s jazykem, asi bych chtěl, aby mohl chodit do školy i tady, pokud bychom se zase přistěhovali. Budeme se muset rozhodnout, jestli bude náš syn chodit do školy v anglicky nebo česky mluvícím prostředí. V průběhu základní školy už budeme muset řešit střední, jestli v Česku nebo v Americe, protože z toho vyplyne, kam půjde na vysokou.“*

Úryvky rozhovorů jsou důkazem, že se všichni respondenti podle vlastních slov nachází v situaci, kdy jsou ochotni podniknout razantnější změnu ve svém životě a v životě své

rodiny, což by mohlo vést k odchodu z České republiky a tím i k zásadní změně transnacionálního sociálního pole.

8. Závěr

Vzhledem k dílčím shrnutím uvedeným na konci každé z kapitol, které pojednávají o šesti okruzích otázek, jsem se rozhodla svůj závěr sepsat v bodech, které podle mne nejlépe vystihují výsledky provedeného výzkumu.

Vybraní Američané dlouhodobě žijící v ČR si jako svou životní strategii zvolili:

- Integraci do většinové společnosti v takovém rozsahu, aby byli schopni komunikovat, pracovat, založit si rodinu a vytvořit si novou přátelskou skupinu v rámci svého nového domova v ČR při aktivním zapojení příslušníků české většiny.

- Adaptaci na podmínky a prostředí v ČR, které jim nebránily stát se součástí skupiny expatů – v ČR nového fenoménu 90. let 20. století. V rámci skupiny anglicky mluvících cizinců udržují výchozí kulturu, jazyk a sociální status.

- Přijetí další identity za účelem snadnějšího soužití s českou většinou. V jejich případě to znamená obohacení výchozí identity a vyznačuje se zvládnutím českého jazyka, porozuměním české mentalitě, přizpůsobením se české společnosti a přijetím většiny českých tradic za své.

- Udržení kontaktů a zejména citových vazeb na původní rodinu v USA jakožto nedílnou součást svého sociálního pole.

- Propojení pracovních aktivit z ČR a USA za využití své jisté jedinečnosti a schopnosti zajistit svým obchodním partnerům a zaměstnavatelům tolik ceněný přístup na „trhy“ v obou zemích.

S ohledem na formulované vstupní hypotézy jsem dospěla k následujícím závěrům:

Při rozhovorech a jejich následném zpracování se podle mého názoru částečně potvrdil koncept Alejandra Portese, který popisuje migranty jako lidi, *„kteří žijí dva životy, hovoří dvěma jazyky, mají domov ve dvou státech a vykonávají ekonomické aktivity překračující*

hranice národních států".[82] Potvrdil se v ohledu jazykovém a pracovním, protože všichni respondenti hovoří oběma jazyky a vykonávají ekonomické aktivity překračující hranice národních států. Nicméně oba dva životy jsou schopní vést v České republice. Sem bych zařadila jako „druhý život" právě kulturní a sociální vazby na skupinu Američanů a expatů. Druhý domov zůstává jedinou spornou otázkou. Vzhledem k tomu, že nikdo z respondentů zatím neztratil zázemí rozšířených rodin v USA, a přestože bydliště svých výchozích rodin neoznačují pojmem domov, v jejich podvědomí mohou právě rozšířené rodiny v USA asociovat druhý domov jako jisté zázemí pro současnost a blízkou budoucnost.

Základem pro propojení obou částí transnacionálního sociálního pole jsou v případě vybraných respondentů nejen rodina a přátelská skupina, ale také profesní skupiny formované na základě pracovních aktivit.

Dlouhodobé působení v ČR ovlivnilo způsob života respondentů. Ovlivnilo však i jejich postoje k životním hodnotám. Z hodnotového žebříčku české většiny převzali respondenti některé prvky, které bychom mohli označit pro Američany za přímo „netypické". Naopak neodstoupili od hodnot, které jsou v USA uznávané a chápané jako tradiční. Kriticky se vyjádřili k jejich absenci v české společnosti.

Všichni respondenti si uchovali svou identitu občana USA jako primární. Přijali však dvě další identity: identitu Američana integrovaného do české společnosti a identitu příslušníka komunity expatů v ČR. Prvou z těchto identit zaštiťují pochopením české mentality a jazykovou znalostí, identitu druhou sociálním statusem a jazykovou totožností. Se všemi těmito identitami pak dovedou účelově pracovat.

S výsledky výzkumu jsem spokojená do té míry, že se mi podařilo zajistit velké množství zásadních informací, názorů a postřehů od osob, které jsem sice z minulosti znala, ale témata našich hovorů nikdy před zahájením výzkumu nezašla do hloubky tématu migrace cizinců do České republiky. Nebylo mým úmyslem ani v mých silách předložit výsledky, které by bylo možné generalizovat na všechny Američany dlouhodobě žijící v ČR, ale věřím, že tento exkurz do života tří „reprezentantů" by mohl být do budoucna přínosem pro další výzkum

[82] Portes, A. in Kastelán, D.: článek *„Transnacionalismus"* na webové stránce www.evropskemesto.cz, staženo 10. 10. 2009

nebo alespoň vhodným doplněním empirických výzkumů, které v „době migrace“ jistě budou následovat.

9. Bibliografie

9.1 Literatura:

Baršová, A. – Barša, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku.* Brno, MU Brno, Mezinárodní politologický ústav 2005

Bitnerová, D. - Moravcová, M. a kol.: „*Kdo jsem a kam patřím?"*, Praha, Sofis 2005

Bittnerová, D. - Moravcová, M.: „*Etnické komunity v kulturním kontextu",* Praha, ERMAT 2008

Brettel C. B.- Hollifield ‚J. F.: *„Migration Theory - Talking across disciplines"*, New York, Routledge 2000

Castles, S. - Miller, M.: *„The Age of Migration"*, New York, Guilford Press 2003

Čermáková, D.: diplomová práce „*Prostorové rozmístění cizinců v České republice a jeho podmíněnost*", Katedra geografie a regionálního rozvoje Př.F UK, Praha, 2002

Drbohlav, D.: *„Česká republika a mezinárodní migrace",* Praha, PřF. UK 1996

Flick, U.: *„An introduction to qualitative research"*, London, SAGE London, 2009

Hendl, J.: „*Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*", Praha, Portál 2005

Horáková, M.: „*Současný vývoj pracovních migrací a trh práce v České republice",*Praha, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí 2001.

Hrdličková, L.: „*Pohled Američanů na českou společnost"*, Praha, ERMAT 2008

Chvátalová, L.: *„Národní identita USA mimo USA: výzkum národní identity Američanů v Evropě (ČR a Švédsko)",* diplomová práce, Institut Sociologických Studií FSV UK, Praha, 2009

Kastelán, D.: článek *„Transnacionalismus",* [On-line] dostupné na www.evropskemesto.cz

Krblichová, J.: *„Víme, co si o nás Američané mysli?",* Praha, Lidé a města 3 FHS UK 1999

Mareš, P. – Kopeček, L. – Pečínka, P. – Stýskalová, V.: „*Etnické menšiny a česká politika",* Brno, CDK 2004.

Merada, R.*: „Etnická různost a občanská jednota",* Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2006

Mills, A. J. - Wiebe, E. - Durepos, G.: *„Encyclopedia of Case Study Research"*, London, SAGE 2009

Pries, L.: *„Migration and Transnational Social Spaces"*, Aldershot, Ashgate 1999

Reitermanová, A.: *„Přistěhovalec v kontextu české společnosti“,* bakalářská práce FHS UK, Praha, 2006

Silverman, D.: *„Doing qualitative research“*, London, SAGE 2005

Singlová , D.: „*Role jazykového postavení v adaptaci studentů z USA v české společnosti*“, Praha, ERMAT 2006

Spradley, J. P. - McCurdy, D. W.: *„Anthropology: Cultural Perspective“*, New York, John Wiley and Sons Inc. 1980

Szalo, C.: *„Transnacionální migrace – Proměny identit, hranic a vědění o nich“*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury 2007

Šatava, M.: *„Zahraniční odborníci v Česku v kontextu mezinárodní mobility vysoce kvalifikovaných pracovních sil“,* diplomová práce, Katedra geografie a regionálního rozvoje Př.F UK, Praha, 2005

Šímová, O.: „*Cizinec v Praze“*, diplomová práce, Katedra sociologie FF UK, Praha, 1998

Uherek, Z. – Korecká, Z. – Pohárová, T. a kol.: „*Cizinecké komunity z antropologické perspektivy“,* Praha, FHS UK 2006

Uherek, Z.: „*Integrace cizinců na území České republiky“*, [On-line], Praha, Akademie věd České republiky 2003

Valenta, O.: *„Prostorové rozmístění imigrantů v České republice se zvláštním zřetelem na Prahu“,* Diplomová práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha 2006

9.2 Prameny:

Sdělení MZV č. 208/1993 Sb.

Zákon č. 273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin

Zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců na území České republiky

9.3 Internetové zdroje

www.mvcr.cz

www.aaanet.org

www.evropskemesto.cz

www.mzv.cz

www.wikipedie.cz
www.czso.cz
www.expats.cz

10. Přílohy

Mapa USA – místa původu vybraných respondentů
Mapa USA – cesta respondentů do ČR
„*Chicken Day*“, Praha – fotografie
Den nezávislosti USA – fotografie
„*Halloween*“, Praha – nabídka z webové stránky
Den díkuvzdání, Praha – fotografie
Hospody oblíbené expaty, Praha – fotografie
Bary a hospody – sportovní přenosy, Praha - fotografie